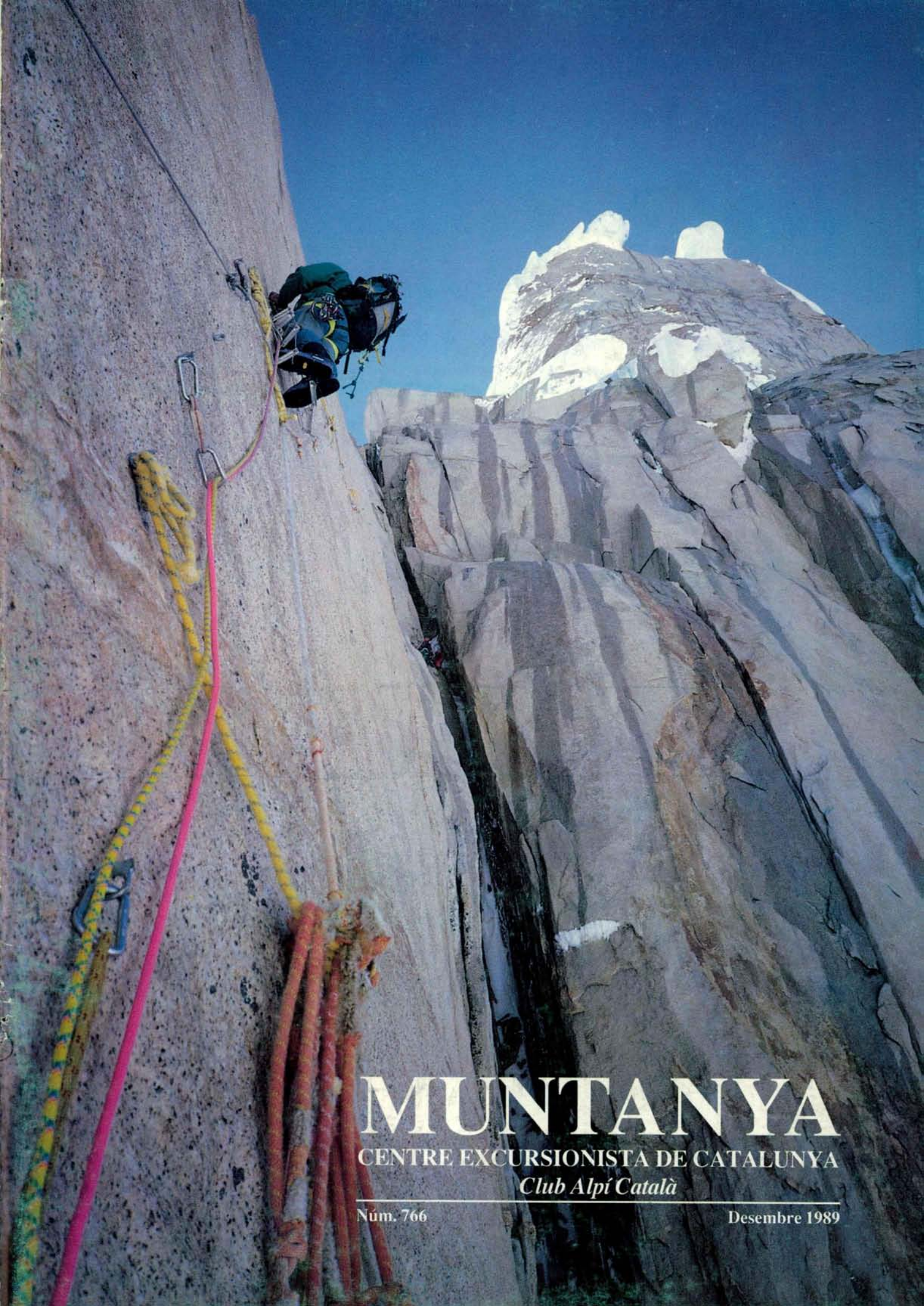

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Núm. 766

Desembre 1989

A/s seus peus
**calçat
infantil**

- Balmes
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

KATAKROK

Modèstia a part.

Vine, no siguis modest:

TRAMO 20, S.A.

Carrer del Camp, 86, cantonada Bisbe Sivilla
(entre Muntaner i Mandri)

Telèfon 212 80 08
08022 BARCELONA

*Uns quants dies abans de comprar el nou
REANULT 21 repeteix-te*

No siguis modest, no siguis modest...

EN MOTORITZACIÓ, NO SIGUIS MODEST.

Tria entre cinc nivells de potència:

- GTD: 72 CV. - GTX i TXE: 120 CV.
- TDX: 88 CV. - 2 l. Turbo: 175 CV.
- GTS: 92 CV.

EN ESTIL, NO SIGUIS MODEST.

Assegura't que compres un cotxe ben dissenyat. Mira't bé la calandra, els grups òptics integrats, el paraxocs envoltants o els embellidors de les rodes, dissenyats amb tot detall.

Comfirmaràs per què tenen aquest aire agressiu i esportiu que, al primer cop d'ull, ja t'atrau.

EN EQUIPAMENT I CONFORT, NO SIGUIS MODEST.

Tu demana. Per això hi ha tres nivells d'equipament. Qualsevol d'ells, amb aire condicionat

de sèrie, tapiceries d'autèntica categoria, disseny antireflector del tauler, alçavidres elèctrics a les portes del davant, panys centralitzats amb telecomandament, direcció assistida i llums antiboira.

A més, naturalment, seients del davant amb regulació lumbar, recolzacaps regulables i cinturons de seguretat regulables d'altura.

EN ELEGIR LA TEVA VERSIÓ, NO SIGUIS MODEST.

Al capdavant, per 2.415.000 ptes. aconsegeixes la versió més alta de la gamma: el TXE. Que afegeix a l'equipament de la resta de la gamma el sistema ABS incorporat de sèrie, ordinador de bord i llantes d'aliatge lleuger. Quan ens vinguis a veure, et completarem la llista de detalls i veuràs que no hi ha cap elecció millor. Modèstia a part.*

Nou Renault 21

No siguis modest.

* Preus a la Península i Balears.

**ESQUÍ
CÀMPING
ESCALADA**

SPORTS

SANJUST

MEMBRE DEL GREMÍ D'ARTICLES D'ESPORTS

**CANUDA, 6 – 08002 BARCELONA
TEL. 302 36 95**

**LA MILLOR QUALITAT I EL MILLOR SERVEI
DE SEMPRE, PER A LA CULTURA I L'ESPORT**

esports
Duixans

Primeres marques en material per a la neu.

TEMPORADA 89-90

Equip Iniciació	Equip Expert	Equip Muntanya	Equip Fons
Esquís, fixacions, bastons, botes i muntatge.	Esquís Fischer, fixacions Tyrolia, botes Caber, bastons i muntatge.	Esquís Streule, fixacions, Silvretta, ganivetes i muntatge.	Esquís, fixacions, botes, bastons Karhu o Fischer i muntatge.
22.800 ptes.	24.300 ptes.	33.500 ptes.	17.600 ptes.

TENIM UN BON ESTOC DE MATERIAL DE LLOGUER, BOTES, ESQUÍS PISTA I MUNTANYA.
FEU LES VOSTRES RESERVES AMB ANTELACIÓ.

C/. Consell de Cent, 9 - Tels. 432 22 19 - 431 45 90. Metro Hostafrancs

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY CXIII, VOL. 93, NÚM. 766, DESEMBRE 1989

SUMARI

Redacció, administració i publicitat:

Paradís, 10
08002 Barcelona (Barcelonès)
Tel. (93) 315 23 11

Director:

Josep Nuet i Badia

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Consell de redacció:

David M. Aloy, Francesc Beato,
Jordi Canals, Francesc Herrera,
Agustí Jolis, Modest Montlleó,
Alfred Montserrat, Josep de Tera

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Maquetador:

Josep Nuet i Badia

Fotocomposició:

«ECP» - Edició Làser
Gran Via, 606, 4t 2ª D. 08007-Barcelona

Fotomecànica:

T4 Sorrosal, S.A.
Pujades, 68-72, 3r 3ª. 08005-Barcelona

Impressió:

Gràfiques Encina
Secretari Coloma, 129. 08024-Barcelona

Preu d'aquest exemplar:

480 ptes. (IVA inclòs)
Preu de subscripció anual:
2.500 ptes. + IVA (sis exemplars)
A l'estranger: 3.900 ptes.
Comanda de números endarrerits
a la redacció de la revista

Dipòsit legal: B. 545-1958

ISSN: 0212-2111

Portada: Escalant sota les torres de glaç, a cinc-cents metres del cim del Cerro Torre, a l'Argentina. *Foto: J. Jover.*

Editorial: Un Mil·lenari degradat 222

Carta als socis, *per Josep Mª Sala i Albareda* 223

El grup de les amanites (II). Les amanites mortals
Hilari Sanz i Gonel 224

La llosa sepulcral del comte Guifré Borrell, *per Mn. Joaquim Trias* 229

Tres aspectes del Mil·lenari de Catalunya, *per Josep Mª Garrut* 233

MILLENNVM. Història i art a l'Església catalana
Jordi Bonet i Armengol 237

Guatemala en color, *per Ramon Pinto* 241

Serra de Miralles i Queralt (Anoia), *per Narcís Rucabado i Franquesa* 244

Cerro Torre (Argentina). Petita crònica d'una ascensió ràpida
Vicenç Sánchez 246

Dues excursions amb esquís, *per Francesc Xavier Gregori i Pons* 248

Els bugaders de cendra, *per Joan López i Cortijo* 252

Els esports motoritzats a la muntanya, *per Miquel Rafa i Fornieles* 254

Les fonts Wallace, *per Ramon Canals i Guilera* 257

Un lloc més a recordar: Ansabere (Bearn), *per Joan Cervelló i Vila* 258

Vies d'escalada, *a cura d'Armand Ballart* 260

Crònica del Centre 262

Crònica del món excursionista 262

Llibres i mapes 263

- Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.
- La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

NORMES DE PUBLICACIÓ DE MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent: Els articles cal que siguin escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número

que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent. Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

Un Mil·lenari degradat

Que ningú no s'espanti. Això no és cap atac ni cap desqualificació de la commemoració del mil·lenari de la independència política de Catalunya, la nostra pàtria, commemoració imprescindible en qualsevol nació normal que tingui un mínim de memòria i vulgui mantenir-la. La intenció del títol va per un altre cantó i, probablement, més a fons.

Com a excursionistes catalans, aquesta celebració no ens fa pas oblidar la realitat actual del nostre país, sobretot pel que fa al món natural i a la seva conservació, que veiem, palpem i patim, si més no, cada setmana. Vet aquí, per la força i l'extensió de les realitats adverses al nostre patrimoni natural —de tots—, no ens podem treure del cap els versos finals del poema de Salvador Espriu «Assaig de càntic en el temple», que parlen «d'aquesta nostra pobra, bruta, trista, dissortada pàtria».

Sóm una nació mil·lenària i n'hem d'estar orgullosos, però sense estar-ne satisfets; amb la lucidesa i la humilitat de saber que ens falta molt per fer, per arribar, com diu el poeta, a aquells països de «nord enllà, on diuen que la gent és neta i noble, culta, rica, lliure, desvetllada i feliç!».

Parafrasejant Salvador Espriu, podríem dir que Catalunya és pobra perquè són pobres d'aspiracions, perquè ens falta ambició de tenir un

país net, ordenat, perquè moltes vegades només ens preocupem de fer diners, però el cost, el fem pagar al país amb degradació de tota mena. Catalunya és bruta perquè som bruts, llencem deixalles de tota mena, des de plàstics i pots d'alumini, fins a residus industrials fortament tòxics, i no parlem de l'escàndol de la central nuclear de Vandellòs, però també som bruts —molt més bruts—, quan fem pressió perquè un projecte interessant per a la natura no es porti a terme perquè ens privarà de fer un negoci, quan no complim, tot i saber-les, les normes que es dicten perquè la nostra terra sigui millor, quan els polítics no s'hi maten o es venen. Catalunya és trista perquè l'especulació, el desinterès, la brutícia i la burocràcia inoperant i cara, no són mai engrescadors.

I encara, seguint el poeta, podríem dir que la nostra pàtria és dissortada, no solament pels atacs dels enemics de Sepharad, sinó perquè els pitjors enemics, els té a dintre seu. És enemic de Catalunya qui no respecta el seu patrimoni natural, per incúria, per interès econòmic o de qualsevol mena; qui tenint responsabilitat en l'ordenació i l'administració del patrimoni natural, no treballa amb la celeritat i l'interès que requereix la gestió de la natura; qui, estant obligat a fer respectar les normes, no les respec-

ta o no les fa respectar, per por, per comoditat o per diners.

El tema de reflexió és llarg; tanmateix, recomanaríem que els nostres lectors llegissin l'informe «Diagnosi sobre l'estat de la Natura a Catalunya», publicat al núm. 5 del *Butlletí de la Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural (DE.PA.NA)*, per a poder tenir un panorama resumit dels principals problemes plantejats entorn del patrimoni natural de casa nostra. Potser, després de llegir-lo, les paraules que hem escrit més amunt no els semblaran tan dures.

Finalment, demanaríem al govern de la Generalitat de Catalunya que, tal com ha celebrat el Mil·lenari —celebració en la qual ha participat el Centre Excursionista de Catalunya i a la qual aquest número de MUNTANYA també aporta el seu gra de sorra—, es preocupi de la gestió correcta i respectuosa del patrimoni natural de Catalunya, que és el nostre i el de tots. Per a nosaltres, excursionistes, una nació és una terra, una llengua i una voluntat de ser. El respecte per la nostra terra, per la natura és perfectament compatible amb l'augment del nivell de benestar i és imprescindible per a elevar el nivell humà de tots. Que ningú no pugui dir: «Oh, que cansat estic de la meua covarda, vella, tan salvatge terra, i com m'agradaria d'allunyar-me'n, nord enllà».

CARTA ALS SOCIS

Amics i consocis:

Un dels objectius que ens vàrem fixar, en assumir jo la presidència del Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, era aconseguir el reingrés de la nostra entitat a la Unió Internacional d'Associacions Alpines (UIAA). I això per dos motius.

En primer lloc perquè consideràvem que el Centre hi tenia un cert dret històric pel fet d'haver figurat entre les entitats fundadores l'any 1932. Homes amb una àmplia visió de projecció a l'exterior, com Josep Mª Guilerà i Albert Oliveras, van treballar des d'un primer moment perquè aquesta unió d'entitats alpines fos una realitat. Després, la guerra civil (1936-39) i les conseqüències que se'n derivaren van tallar la pertinença del Centre a la UIAA.

El segon motiu era la convicció que el Centre podia i havia de formar part del màxim organisme internacional de caràcter muntanyenc, pel seu historial i per la intensa vida activa actual en el pla esportiu, social i de contactes internacionals que han anat teixint una estreta relació amb els elements rectors de les diverses entitats alpines i de la mateixa UIAA, que més d'un cop havia sol·licitat la nostra presència en reunions de caire tècnic. Fins que ens va semblar que havia arribat el moment oportú per a demanar el nostre reingrés.

Teníem present l'anterior sol·li-

cidut, de l'any 1976, fracassada en els últims moments per motius diversos, i vàrem procurar d'evitar els possibles recels que la nostra petició pogués suscitar. Vàrem trobar la comprensió correcta i el suport unànime de totes les entitats, amb les quals es va parlar prèviament, així com de la Federació Espanyola de Montañismo, a la qual fèrem arribar la nostra petició, atès que pel seu conducte ens havia de ser oberta la porta de la UIAA.

El procés ja estava en marxa i pel setembre de l'any passat el mateix Fernando Muñoz, president de la Federació Espanyola de Montañismo, em comunicava, en plena muntanya, que la UIAA acceptava el nostre ingrés, que seria proposat en l'Assemblea del proper any per a la seva aprovació.

La UIAA ens va demanar informació puntual del Centre, que fou diligentment cursada.

No quedava res més a fer que esperar.

La data arribà. L'Assemblea General de la UIAA seria a l'Índia, a Nova Delhi, del 28 al 30 de setembre. L'ocasió era prou important perquè el Centre hi fos present, i, acompanyat d'Enric Nosàs, marxàvem cap a l'Índia el 29 de setembre. Encara una mica desorientats pel llarg viatge, el canvi d'horari, etc., i amb continguda emoció, esperàvem, el dia trenta, a la tarda, la votació que ens havia d'admetre a

la UIAA. La nostra proposta d'adhesió fou presentada pel president de la UIAA, Sr. Sganzi i acceptada per unanimitat.

No vull acabar sense agrair públicament les paraules que el president de la Federación Española de Montañismo, Fernando Muñoz, dirigí a l'Assemblea per significar l'acte de justícia que s'acabava de fer amb el Centre Excursionista de Catalunya, l'entitat degana de l'esport català i espanyol i la més important del país en l'àmbit muntanyenc. Per la meua part, amb paraules emocionades, vaig donar les gràcies i vaig expressar el meu desig de continuar treballant, com des de la nostra fundació, per amor a la natura i en pro de l'amistat entre els muntanyencs de tot el món.

En la mateixa Assemblea varen ser admeses també l'Associació de Muntanyencs de Hong-Kong i la Federación Colombiana de Montaña, a les quals adrecem des d'aquí la nostra enhorabona.

Em semblava que, com a president del Centre, us havia de donar una primera notícia del perquè i el com del nostre reingrés a la UIAA, del qual tots plegats ens hem de felicitar perquè implica un reconeixement internacional de la nostra entitat i, amb ella, del nostre país.

Josep Mª Sala i Albareda
President del Centre Excursionista de Catalunya - Club Alpí Català

El grup de les amanites (II) Les amanites mortals

Hilari Sanz i Gonet

*del Grup d'Estudis Botànics «Ramon Pujol i Alsina»
i de la Societat Catalana de Micologia*

En aquest article fem una descripció detallada de les tres amanites mortals que es fan a Catalunya: l'*Amanita phalloides*, l'*Amanita verna* i l'*Amanita virosa*.

AMANITA PHALLOIDES (Vaill. ex Fr.) Secr.

Noms populars: Cat.: farinera borda, farinot, pentinella borda. Eusk.: ilkor. Cast.: oronja verde, cicuta verde, seta mortal.

Aspecte general

Bolet de caient elegant, esvelt i de formes regulars. Les seves proporcions equilibrades fan que sigui utilitzat com a model en demostracions didàctiques. El seu color delicat, generalment verd d'oliva al capell i blanc quasi pur al peu,

li confereixen una suavitat cromàtica que no fa pas pensar que, sota el seu aspecte innocent i agradable, s'amagui el bolet mortal per excel·lència. Hom l'ha definit com la màquina més perfecta per a matar que té la naturalesa. L'*A. phalloides* generalment es troba aïllada o en petits grups dispersos en tota mena de boscos, però principalment als de planifolis. És fàcil de localitzar pels seus tons clars que destaquen dels torrats i bruns de la fullaraca bruna que l'envolta.

Capell

De 6 a 13 cm (15) de diàmetre. De color verd d'oliva, verd grogós i fins i tot blanc grogós.

Quan emergeix del substrat, ho fa

embolcallada pel vel general, blanc i gruixut, que li confereix tot l'aspecte i la forma d'un ou.¹ Quan, en créixer el bolet cap amunt i expandir-se simultàniament el barret, es trenca el vel general i el deixa sortir lliurement, llavors la seva forma esdevé hemisfèrica o ovoide per a restar definitivament estès o aplanat.

Una característica distintiva de l'*Amanita phalloides* és la presència sobre el barret d'unes fibres sedoses fines, brunes o negres, que van radialment del centre a les vores, cosa que fa que el centre del barret, per la conjunció d'aquestes fibres, tingui una tonalitat més fosca. Aquestes fibres li donen un aspecte lluent i sedós en temps sec, i un xic viscos en temps humit. El marge és llis i regular.

La cutícula o pela del barret és fàcilment separable i la carn subjacent del marge té una tonalitat verdosa.

Carn

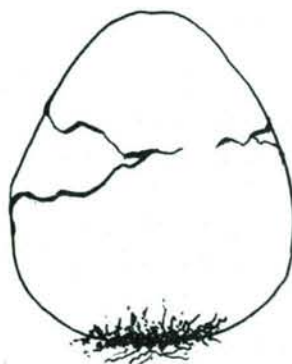
Blanca, lleugerament verdosa sota la cutícula del marge. Té un gust dolç. Quan és jove no fa cap olor apreciable, en tot cas una de lleugera que recorda la de roses marcides. En envellir, aquesta olor es torna desagradable i nauseabunda.

Làmines

Blanques, amb una esfumadura verdosa vers el marge del barret; atapeïdes, lliures, ventrudes o arrodonides

1. Les amanites, en néixer, ho fan recobertes per un vel blanc, gruixut i membranós que les envolta com si fos una closca, la qual cosa fa que tinguin tot l'aspecte d'un ou. Hi ha certes diferències en la forma d'aquests ous segons l'espècie d'amanita a què correspon. Cal conèixer aquestes formes per a evitar les confusions i prendre una amanita mortal per una de comestible.

En l'*Amanita phalloides*, la part més estreta de l'ou apunta cap amunt. En canvi, en l'*Amanita caesarea* (ou de reig), comestible excel·lent, la part més estreta de l'ou apunta cap avall.

En l'*Amanita phalloides*, la part més estreta de l'ou, apunta cap amunt.

En l'*Amanita caesarea* (ou de reig), la part més estreta apunta cap avall.

cap al peu, però atenuades vers el marge; irregulars, que s'alternen amb algunes laminetes o lamèl·lules truncades quasi a escaire vers el peu. Les làmines reaccionen en contacte amb l'àcid sulfúric tenyint-se de color violat.

Esporada

Blanca en massa. Molt abundant. És formada per espores llises, ovoides, plurigutulades,² que es tenyeixen de blau en contacte amb reactius iodats (espores amiloides). Aquesta reacció es correspon amb el marge llís del barret.

Peu

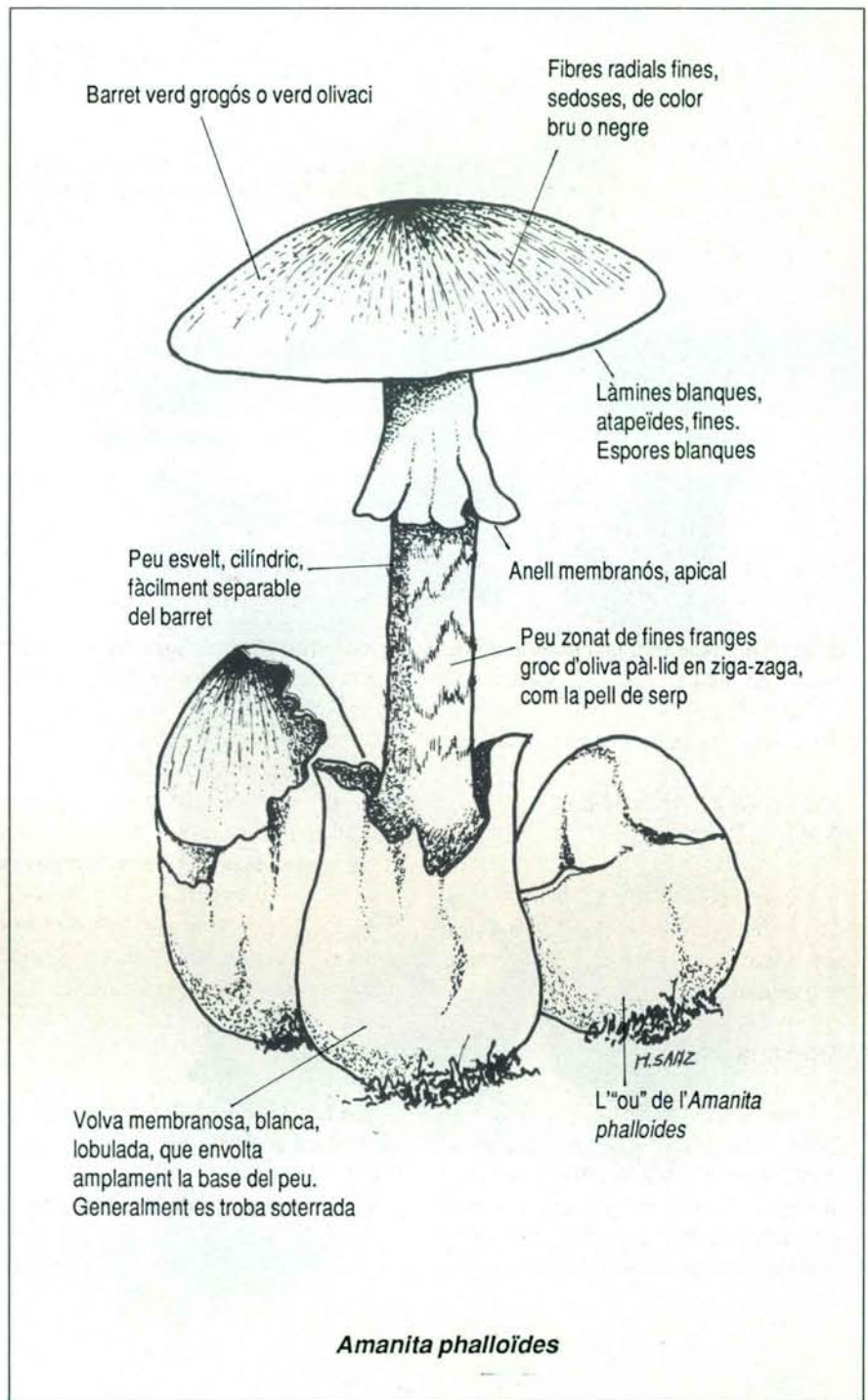
Blanquinós, lleugerament recorregut per franges en ziga-zaga com la pell d'una serp, per esfumadures d'un color groc verdós pàl·lid i generalment cobert de petits flocs llanosos poc evidents. És esvelt, alt (5-11 cm), cilíndric, atenuat a la part superior, engruixit a la base per un bulb voluminós. El peu és ple quan el bolet és jove i buit en els exemplars vells. Presenta un gran anell membranós que penja del terç superior del peu, blanc, lleugerament estriat, sovint menjat pels llimacs. Una gran volva membranosa, en forma de cassoleta, persistent, lobulada, blanca amb esfumadures verdoses al seu interior, envolta amplament el bulb esponjós del peu. En la majoria dels casos resta enterrada profundament al sòl i, per tant, no és visible.

Hàbitat

Es pot trobar en tota mena de boscos, preferentment als de planifolis i especialment a les rouredes. No és gaire abundant a les pinedes i avetoses. Apareix a final d'estiu fins al novembre.

Comestibilitat

Mortal en la major part de les intoxicacions. És el bolet més metzinós que es coneix. El retard a manifestar-se els efectes dels tòxics (més de quatre hores) fa que tots els antídots i tractaments siguin gairebé inútils, ja que en aquest temps, les toxines ja s'han escampat per tot l'organisme.

AMANITA VERNA (Bull. ex Fr.) Pers. ex Vitt.

Noms populars: Cat.: cogomassa. Eusk.: hilzaile goiztiar. Cast.: cicuta blanca.

Aspecte general

És un bolet semblant a l'*Amanita phalloides*, amb la sola diferència general que és totalment blanc o pàl·lidament

esgrogueït. La seva aparició primerenca pel mes d'abril o maig li ha donat el qualificatiu de verna (primavera). Pot trobar-se'n també algun exemplar escadusser a l'estiu i a la tardor.

2. S'anomenen espores plurigutulades quan en el seu interior es troben unes gotes microscòpiques de substància oliosa.

És considerada com una subspècie de l'*Amanita phalloides*, amb idèntiques propietats tòxiques d'efecte retardat i decididament mortal. Un exemplar és suficient per a matar una persona.

És un bolet proporcionat, esvelt, de cama llarga, recta i d'aspecte agradable i innocent. Afortunadament és un bolet poc freqüent als nostres boscos i podria ser qualificat de rar. S'ha de tenir la seguretat d'haver collit el bolet sencer, ja que no veure la volva per ha-

ver-la deixat soterrada en collir-lo fa difícil la seva diferenciació amb altres espècies comestibles que presenten unes formes i un color similars.

Capell

De 6 a 10 cm de diàmetre, totalment blanc o groc pàl·lid, amb una lleugera esfumadura ocràcia al centre. En principi campanulat, després hemisfèric i a la maduresa estès. Cutícula fàcilment

Un grup d'Amanita phalloides, el bolet mortal per excel·lència del nostre país.

Foto: Hilari Sanz.

separable, elàstica, brillant i setinada en temps sec. No conserva restes del vel general sobre el barret. El marge és prim, regular, mai ratllat o estriat.

Carn

Blanca, tova, no higròfana. Olor nul·la o indeterminada en els exemplars joves, repel·lent i nauseabunda en envellir. Sabor dolç.

Làmines

Són blanques, atapeïdes, estretes, que s'arrodoneixen cap al peu, no atenuades al marge. Estan intercalades amb laminetes o lamèl·lules brusquement truncades vers el peu.

Esporada

L'esperada és blanca en massa. Les espores són ovoides, apiculades i amiloides, és a dir, viren a blavoses amb els reactius iodats. Aquesta reacció es correspon amb el marge no estriat del barret.

Peu

El peu és esvelt, allargassat, quasi recte, blanc, fortament bulbós a la base. Estriat pel damunt de l'anell i farinós o pruïnós per sota, però sense flocs o pinzellets fibrosos.

Com passa en totes les amanites, la cama se separa fàcilment del barret, ja que es tracta de bolets heterogenis. Tot ell es manté bastant soterrat, cosa que fa que a primer cop d'ull no es pugui avaluar la veritable mida d'aquesta amanita. La volva, per tant, tampoc no és visible.

La cama és guarnida d'un anell apical, blanc, penjant, membranós, estriat i persistent, així com també d'una volva blanca, membranosa, persistent, alta, que depassa el bulb i s'estreny pel seu damunt. Està molt soterrada.

Hàbitat

Com ja hem dit abans, és sortosament poc freqüent, quasi rara en valoració global, encara que pot ser abundosa en alguns indrets determinats. Es troba als boscos de planifolis, alzines i castanyers, i és poc o gens freqüent als boscos de coníferes. Prefereix els sòls calcaris.

Comestibilitat

És una amanita mortal com la seva companya, l'*A. phalloides*. La tardança en la manifestació dels símptomes de l'enverinament, passades quatre hores o més després d'haver-la ingerida, fa gairebé inútils tots els tractaments.

Com que la volva està molt soterrada, en collir el bolet, sovint es trenca el peu per la base i resta la volva a terra. Llavors, mancant aquest element d'identificació tan important, es pot confondre fàcilment amb altres bolets semblants, comestibles, i provocar un greu enverinament.

AMANITA VIROSA (Fries) Berillon

Noms populars: Cat.: farinera pudent, farinot virós. Eusk.: hilzaile konkordum. Cast.: amanita maloliente.

Aspecte general

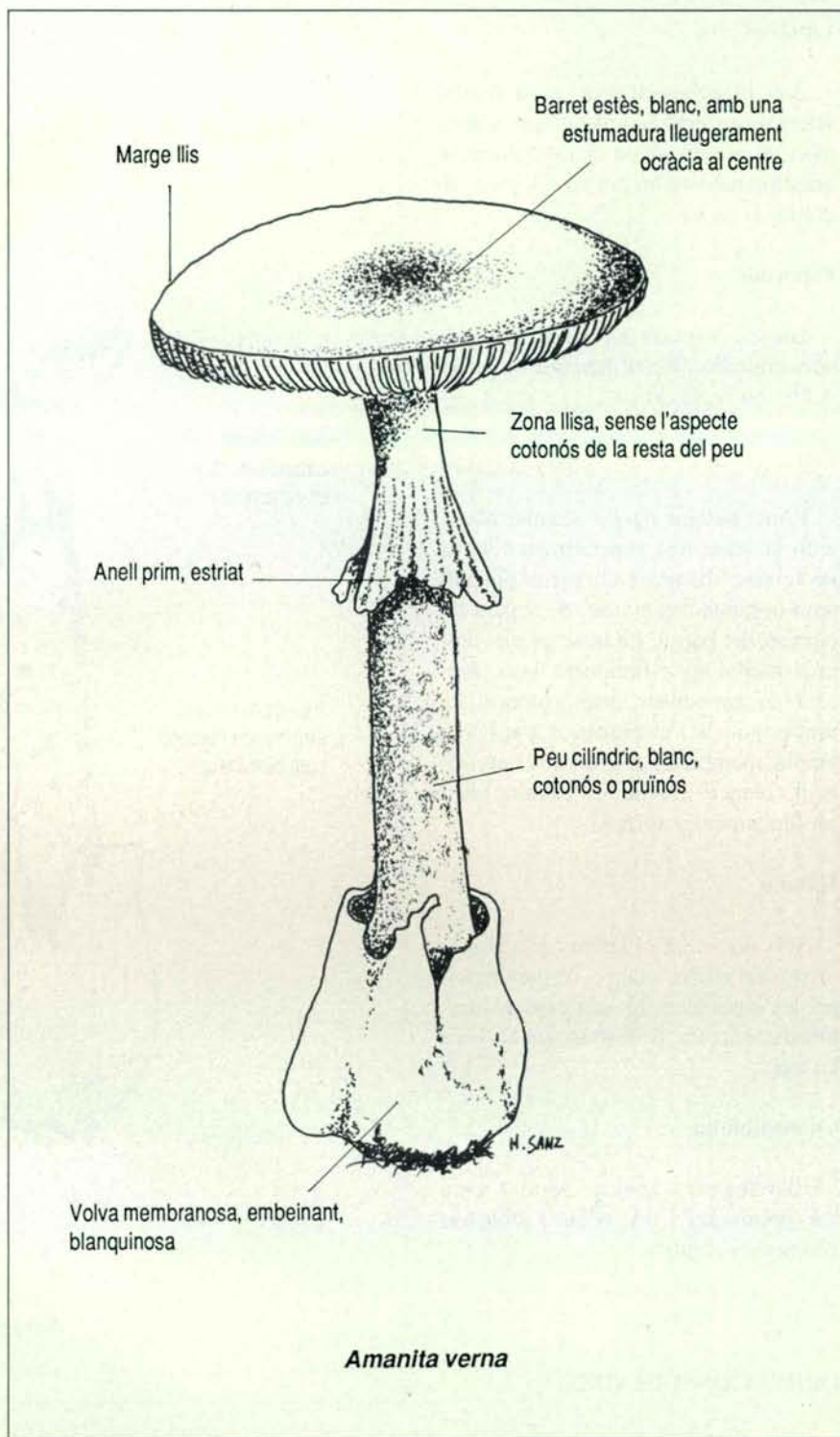
És un bolet totalment blanc, un xic irregular a conseqüència del peu lleugerament sinuós i el barret caigut cap a un costat, com si el peu no pogués sostenir-lo. El marge del barret presenta discrets penjolls, que són les restes del vel parcial que hi han quedat adherides.

La base del peu és embolcallada per una volva desigual i fragmentada.

És un bolet poc freqüent, extremament tòxic, amb símptomes i conseqüències semblants als de l'*A. phalloides* i l'*A. verna*.

Barret

Hemigloboso-cònic quan és jove, després campanulat i mamellonat, forma que ja conservarà definitivament.

Mesura de 7 a 10 cm de diàmetre, irregular, amb el marge llis, rarament revolut, apendiculat i cotonós per conservar adherides restes del vel parcial.

Totalment blanc o amb una tènue esfumadura rosada al centre. Viscós en temps humit i setinat en temps sec. La cutícula és fàcilment separable i reacciona en un groc intens amb solució de potassa càustica. El capell gairebé

sempre es presenta caigut cap a un costat, com si el peu no pogués suportar el seu pes.

Carn

És tova, blanca, d'olor tènue, desagradable, i sabor càustic. Vira instantàniament al color groc viu sota l'acció de la sosa càustica.

Làmines

Són blanques, lliures, molt juntes, alternant-se amb laminetes que s'aprimen progressivament sense truncar-se bruscament com ho fan en l'*A. phalloides* i l'*A. verna*.

Esporada

Blanca. Espores blanques, globuloses, amiloides. Recordem que el marge del barret no és estriat.

Peu

Prim, bastant llarg i sinuós, blanc, amb la superfície generalment coberta de feixos fibrosos com petits pinzells amb la punta cap amunt. Se separa fàcilment del barret. En principi ple, després medul·lós i finalment buit. Presenta un anell blanc, prim, cotonós, sovint esquinçat i incomplet. La volva és ampla, membranosa, gruixuda i embeinant, blanca. Sovint és esquinçada i profundament ensorrada.

Hàbitat

Sòls silicis. Llocs humits dels boscos mixtos de roures i faigs. Té preferència per les cotes altes. És una espècie afortunadament rara, però abundant als llocs on creix.

Comestibilitat

Extremament tòxica. Mortal com l'*A. phalloides* i l'*A. verna* i amb uns símptomes idèntics.

OBRES CONSULTADES

SOCIETAT CATALANA DE MICOLOGIA: *Fitxes tècniques i col·lecció de làmines*.

PASCUAL, Ramon: *El llibre dels bolets*.

GRINÓ, David: *Llibre dels bolets*.

MAUBLANC, A.: *Champignons comestibles et vénéneux*.

CONSTANTIN, M.J. i DUFOUR, M.L.: *Nouvelle flore des champignons*.

MOSER, Meihard: *Guida alla determinazione dei funghi*.

HEIM, Roger: *Champignons d'Europe*.

KÜHNER, R. i ROMAGNESI, H.: *Flore analytique des champignons supérieurs*.

MOREAU, Claude: *Larousse des champignons*.

FRIMMER, Max: «Intoxicación por Amanitas» (Revista *Sandorama/Sandoz*, núm. 25, 1971).

ALEXOPOULOS, C.J.: *Introducción a la Micología*.

MÜLLER, E. i LOEFFLER, W.: *Micología*.

ARANZADI (Sección de Micología): *Collección de fichas descriptivas*.

GUILLLOT, J.: *Les champignons*.

MORENO, G., GARCÍA MANJÓN, J.L. i ZUGAZA, A.: *La Guía Incafo de los hongos*

de la Península Ibérica.

LOQUIN et CORTIN: *Champignons comestibles et vénéneux*.

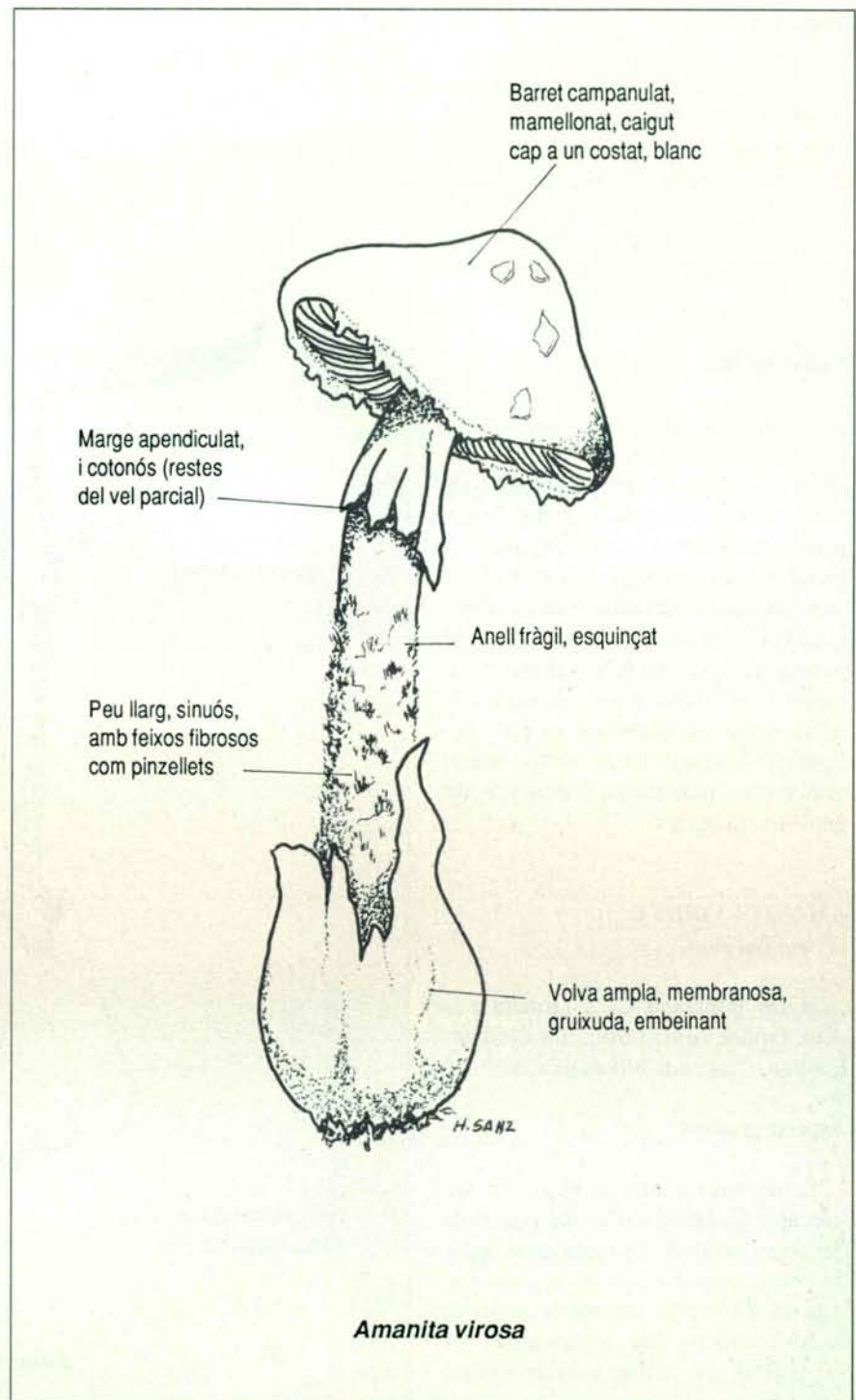
MENDEZA, R. i DÍAZ, G.: *Las setas. Manual práctico para el aficionado. Sección de Micología del Grupo de Empresa Iberduero*.

BOLD, ALEXOPOULOS i DEVELORYAS: *Morfología de las plantas y de los hongos*.

CHAUMETON, H.: *Guía de los hongos de Europa*.

CETTO, Bruno: *Guía de los hongos de Europa*.

PACE, Giuseppe: *L'Atlante dei funghi*.

Amanita virosa

La llosa sepulcral del comte Guifré Borrell

Mn. Joaquim Trias

rector de Sant Pau del Camp

Parlament pronunciat el dia 29 de juny de 1989, en l'acte d'inauguració de les obres de restauració de la llosa sepulcral del comte Guifré Borrell.

És una satisfacció per a mi de poder participar en aquest acte, amb el qual pretenem recuperar, ni que sigui modestament, la memòria del segon comte de Barcelona, Guifré Borrell, tan vinculat a Sant Pau del Camp. L'ocasió ve determinada per la dignificació i l'adequada col·locació de la seva llosa sepulcral. Intentaré resumir breument la història d'aquesta llosa.

Va ser l'any 1596 quan, en obrir una rasa en un indret indeterminat del monestir, casualment es va trobar el bloc de pedra que avui centra la nostra atenció. El bloc tenia, i té, una inscripció romana en una de les cares, i una altra inscripció, la comtal, a l'altra cara. S'hi va trobar, també, una urna de vidre que contenia unes cendres. L'urna, per ignorància, va ser malmesa, i el seu contingut —presumiblement les restes del comte Guifré Borrell—, escampat.

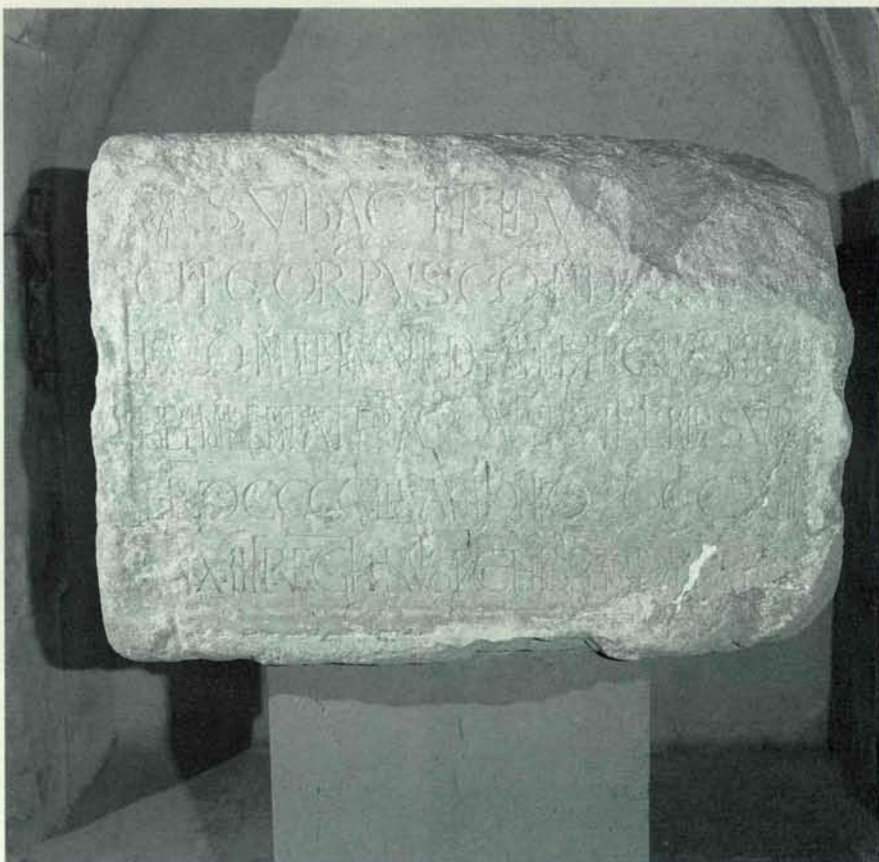
Desxifrada que fou la inscripció romana, els experts de l'època arriben a la conclusió que es tracta de la llosa sepulcral i de les cendres de Guifré Borrell, el segon comte de Barcelona, fill de Guifré el Pilós i oncle de Borrell II, de qui celebrem el mil·lenari. El comte havia estat enterrat a Sant Pau del Camp l'any 911. Segurament la pedra formava part d'un senzill mausoleu. Molts historiadors dedueixen que el monestir de Sant Pau, extramurs de la ciutat, devia haver estat fundat o especialment protegit pel comte Guifré Borrell abans de la seva mort.

A la mateixa centúria, el 6 de juliol de 985 —per tant, farà d'això 1004 anys d'aquí a pocs dies—, el monestir i tot el que contenia, així com la ciutat de Barcelona i la seva rodalia, varen ser completament destruïts per la incursió devastadora del cabdill musulmà al-Mansur. Amb aquesta total destrucció es perden molts dels testimonis i de la

documentació que feien referència al segon comte de Barcelona, i, en conseqüència, la seva memòria queda cada vegada més desdibuixada i gairebé perduda.

A partir d'aquest casual retrobament del segle XVI a què feia referència, el bloc de marbre comença un recorregut una mica atzarós per dins dels límits del nostre monestir. Una de les primeres notícies sobre la «pedra de marbre» és la que es pot llegir en el famós llibre *Constitutions y altres drets de Catalunya*, compilats per ordre del rei Felip IV. El llibre fou estampat a Barcelona l'any 1704. El preàmbul, quan parla de la genealogia dels comtes de Barcelona, diu: «Wifredo terç, fill segon de dit Comte Grifopelos fonc lo sise Comte, com consta en una scriptura gravada en una pedra de marbre que esta davant la porta

La llosa sepulcral del comte Guifré Borrell, amb la inscripció romana.
Foto: Hilari Sanz i Josep Nuet.

de la Esglesia de Sant Pau de Barcelona, y servex per cavalcador, y no regna sino fins en lany DCCCC.xiiij. que mori sens fills».

Segons diu el canonge Barraquer en els seus estudis sobre les cases religioses de Catalunya, la làpida fou traslladada i col·locada, l'any 1618, al costat de la paret exterior de la porta nord de l'església. A propòsit d'aquesta situació de la pedra, és interessant el que diu el P. Villanueva en el seu llibre *Viaje literario a las iglesias de España*, publicat el 1851:

«Puesto ya aquí, quise leer de nuevo el letrero del sepulcro del Conde Wifredo III [...], aunque ya publicado tantas veces por nuestros historiadores».

I a continuació hi ha la transcripció de la làpida tal com la llegim avui. I el mateix P. Villanueva afegeix:

«Hállase esta piedra fuera de la iglesia, al lado de la puerta colateral, bastante maltratada, y expuesta a que acaben con su letrero los muchachos. Por lo mismo oí con gusto la resolución que se va a tomar de entrarla en la iglesia, de orden del muy ilustre señor Don Fray Jaime de Llanza i de Valls, [...] Prior de este colegio. Porque colegio es ahora este monasterio...»

Aquesta resolució de protegir la llosa sepulcral de què parlava el P. Villanueva va ser portada a terme l'any 1815. L'abat Parrella la va fer instal·lar a l'interior de l'església, en un indret que desconexem. No devien pas tenir la pretensió que fos definitiu el nou emplaçament perquè, quinze anys després, el 1830, la pedra va ser encastada en el buit d'una finestra per a poder-ne llegir còmodament les dues inscripcions, la romana i la romànica. Però tampoc no va ser aquest el seu lloc definitiu. Poc temps després, el bloc fou partit pel mig i les dues parts foren encastades en un mur de l'església, de tal manera que les dues inscripcions quedessin a la vista amb un mateix cop d'ull. Exactament es tracta de la banda lateral de l'arc que hi ha enfront de l'absidiola que actualment és capella del Santíssim.

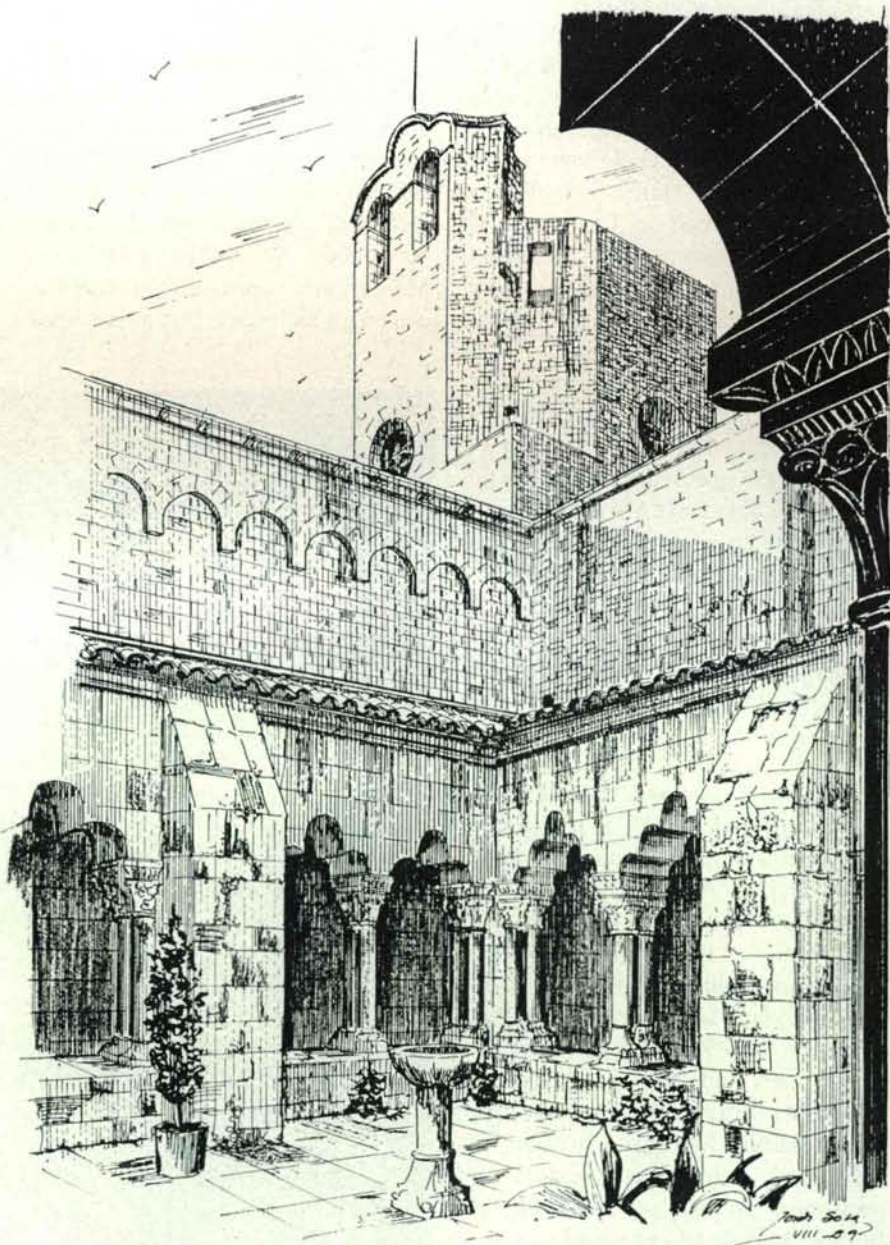
I en aquest indret, doncs, hi ha hagut les dues làpides fins al dia 3 de desembre de 1986, data en què les traguérem i les dipositàrem provisionalment en el terra de la galeria del

claustre, on han romàs fins al 15 de juny, fa avui exactament quinze dies. Naturalment, després d'aquest itinerari tan accidentat, no tenim pas la pretensió que el lloc que ara ocupen, a la Sala Capitular, sigui per sempre.

Des del primer moment de la meua responsabilitat a Sant Pau del Camp, ara fa deu anys, em va neguitejar la situació de marginació en què es trobava la làpida comtal: el lloc era de difícil accés i fosc, la col·locació de les pedres, força matussera; quan algú demanava de veure-les, senties una certa vergonya i demanaves disculpes per la seva situació. Ens trobàvem en greu desavantatge en relació amb els altres

llocs comtals (Ripoll, Poblet, Santes Creus, Pedralbes, la catedral de Barcelona...). Un document tan important en relació amb la història comtal, encara que no rellevant artísticament, mereixia un altre tractament. I així va anar

El claustre, únic en el seu estil, format per arcades polilobades, de tradició moresca, i el campanar de Sant Pau del Camp, segons un dibuix a la ploma de Jordi Solà.

prenent força la idea de buscar-li un lloc més adequat.

L'any 1985, sol·licito al Sr. Jordi Bonet i Armengol, arquitecte, un projecte global de restauració i millores per a Sant Pau del Camp. El projecte és presentat l'any següent a la Direcció del Patrimoni Artístic de la Generalitat per a la seva aprovació; aprovació que s'obté el juliol del 1986. Entre les obres projectades i aprovades, s'hi troba la que avui ens ha convocat. Prioritats, atenció a altres obres més urgents i, com sempre, l'escassetat de recursos han anat retardant la desitjada dignificació.

La celebració enguany del Mil·lenari de Catalunya semblava marcar-nos el moment oportú per a fer justícia a la memòria del fundador-protector de Sant Pau del Camp, el comte Guifré II,

o Borrell I, i col·locar la làpida sepulcral d'una manera adient. Així, doncs, vam visitar, fa gairebé dos anys, el President del Parlament de Catalunya, l'Honorable Senyor Miquel Coll i Alentorn, que, bon coneixedor com és de la història medieval, va acollir amb molt d'interès la proposta i va suggerir-nos la conveniència de donar-ne la iniciativa a la Generalitat. Així ho fèrem. I poc després, repetírem formalment la proposta a la Comissió del Mil·lenari. Per les raons que siguin, les institucions del país no han pogut o no han cregut convenient fer-se-la seva, aquesta iniciativa, i tirar-la endavant. És una constatació. I expresso el meu desencís. Jo havia cregut, potser equivocadament, que la primera institució de Catalunya hauria hagut de tenir una presència més activa en aquesta recu-

Conjunt de la llosa sepulcral del comte Guifré Borrell, en el seu emplaçament actual, un cop restaurada.

Foto: Hilari Sanz i Josep Nuet.

peració de la nostra memòria històrica. No ha estat així.

És en aquestes circumstàncies que el senyor Jordi Bonet, estretament vinculat al Centre Excursionista de Catalunya, parla amb la junta directiva d'aquesta entitat de la possible col·laboració. Immediatament fan seva la proposta i ofereixen la seva il·lusionada ajuda.

I per què el Centre Excursionista de

Façana de l'església barcelonina de Sant Pau del Camp.

Foto: Hilari Sanz i Josep Nuet.

Catalunya ha volgut fer-se-la seva, aquesta proposta? És una història que arrenca dels inicis de l'entitat. Pels volts de l'any 1870 Sant Pau del Camp corre el risc de desaparèixer. Les institucions públiques i governamentals de l'època es desentenien de la seva restauració i dignificació. El claustre i les dependències serveixen de caserna; i el Ministeri de la Guerra, que des de la desamortització n'era el titular, té el propòsit de vendre-s'ho tot. Fins hi ha el projecte d'enderrocar l'església, que ja servia com a parròquia, i de construir-ne una de més gran.

És llavors quan el Centre Excursionista de Catalunya, tot just acabat de fundar, conjuntament amb altres personalitats de la cultura, entre les quals Víctor Balaguer, emprèn la campanya per a salvar Sant Pau i evitar-ne la definitiva pèrdua. El nostre monument, gràcies a aquesta lúcida i oportuna intervenció, no correrà la trista sort de tants altres edificis medievals que per aquells mateixos anys varen ser enderrocats i que avui ocuparien primeríssims llocs en el catàleg de monuments de la ciutat. I acaba la campanya en favor de Sant Pau amb la declaració oficial de monument nacional el dia 18 de juliol de 1879. Tot seguit comença el llarg recorregut de restauració amb les doloroses interrupcions de la Setmana Tràgica i de la Guerra Civil.

Crec que aquest acte que ens ha convocat ens dona ara l'oportunitat d'oferir un modest però sincer homenatge de reconeixement i agraïment a la institució que és el Centre Excursionista de Catalunya, i als homes que la regien fa més de cent anys, gràcies a tots els quals, avui podem sentir-nos orgullosos de l'únic conjunt romànic que resta a la ciutat de Barcelona.

Aquesta entitat, que continua viva i manté els mateixos propòsits dels seus fundadors, la junta directiva i els seus

associats, heu volgut participar eficaçment en aquest senzill homenatge a la memòria del segon comte de Barcelona com a prova de fidelitat a la trajectòria que els vostres antecessors van marcar: l'amor al nostre país, Catalunya, i, com diu l'acta fundacional, «estudiar les riqueses de la nostra terra sota els diferents aspectes científic, artístic i literari» i fer que «els estudis portats a cap fins aleshores [...] obeïssin en endavant a un pla fix, inspirant-se en les profitoses i nobles idees del catalanisme».

No és el meu propòsit d'estendre'm ara en els mèrits del Centre Excursionista de Catalunya, prou coneguts i divulgats, sobretot a propòsit del seu centenari, celebrat el 1976. Però sí que em plau de reiterar aquest públic reconeixement, que faig cordialment en primera persona, però que estic segur que, en allò que és substancial, interpreta el sentir dels feligresos de Sant Pau del Camp i de moltes altres persones i associacions de la barriada del Raval, així com de l'Església de Barcelona, de molts ciutadans i de Catalunya. Així, doncs, Centre Excursio-

nista de Catalunya, moltes gràcies per la inestimable i històrica aportació i per la vostra present col·laboració!

En aquest capítol d'agraïments, he de fer una menció especial a l'arquitecte Jordi Bonet i Armengol, que tant d'interès i tanta dedicació esmerça en el millorament i la restauració de Sant Pau i que ha facilitat la celebració d'aquest acte. I no vull passar per alt, en aquesta línia d'atenció directa a l'edifici, els professionals, contractista i paletes, que sovint han de fer feines molt dures i poc gratificants, però sense les quals res de tot això no seria possible.

Igualment agraeixo la presència de la Societat Coral La Barcarola, que amb la seva intervenció musical ha contribuït assenyalamment al to festiu de l'acte. Agraïment que faig extensiu a totes les altres societats i entitats del barri del Raval, que, si bé no hi han intervingut directament, prou que han manifestat el seu suport i la seva excel·lent voluntat. I ja per acabar, gràcies a tots els feligresos i amics de Sant Pau del Camp que heu volgut honrar aquest acte amb la vostra presència.

Tres aspectes del Mil·lenari de Catalunya

Josep Maria Garrut

Dintre dels actes que amb motiu del Mil·lenari de Catalunya, se celebraren en el Centre, foren pronunciades tres conferències a càrrec de tres il·lustres historiadors de la Catalunya medieval.

El dijous 18 de maig se celebrà la primera de les tres conferències programades, a càrrec del doctor Manuel Mundó i Marçet, director de la Biblioteca de Catalunya. Després d'unes paraules de salutació del president del Centre, Josep Mª Sala, fou presentat pel qui ho és de la secció de Ciències i Arts, Josep Mª Garrut, i tractà d'aquesta commemoració tan important i decisiva sota el títol *Què passava a Catalunya ara fa mil anys*.

El conferenciant inicià el seu parlament amb un elogi del Centre, que qualificà de «redreçador cultural del país» i també «d'universitat lliure *avant la lettre*», per a abordar tot seguit el tema proposat, les raons del mil·lenari, tractant d'apropar-se més a la veritat històrica, que ha anat aprofundint el sentiment de nació, de poble unit.

Fa dos-cents anys aproximadament, a Europa va estendre's el costum de les commemoracions de fets ocorreguts, fets importants i que en moltes ocasions han provocat el canvi de rumb d'un poble.

La independència política de Catalunya fou certa del segle X al XVIII, amb plenitud primer i amb una pèrdua total de la sobirania després. És un fet que no té una data precisa, però n'hi ha una en què tots els historiadors serio-

sos estan d'acord: és la de l'any 988.

Abans hi hagué la ràtzia d'Almansor amb la presa de Barcelona, el 985, que provocà un desequilibri en una gran part del territori, en el temps de Borrell II. Lotari moria un any després; mai, però, no envià cap reforç per a defensar els comtats catalans, la qual cosa motivà un distanciament dels comtes davant del poder franc. Quan més tard Borrell torna a demanar ajut, no rep més que silenci; tot això comporta un trencament del vassallatge que hi ha hagut fins aquestes dates i un començ de la solució dels problemes amb els propis recursos. Tanmateix, els comtes, refermant la seva vinculació al Papa, s'esforcen per assegurar la seva incipient independència. Cal observar que no hi ha cap altre país a Europa amb tantes butlles pontifícies entre els segles X i XI, cosa que ens indica un reconeixement de la personalitat del nostre país.

El conferenciant s'estengué en l'elogi del treball fet per Ramon d'Abadal, i afirmà que es poden aportar encara més documents que no conegué el gran historiador medieval.

Al començament del segle XI ja es parla de catalans i del regne de Barcelona, i la llengua parlada als comtats ja és la catalana, fet reconegut tant pels àrabs com pels francs. El conjunt dels petits comtats que després serà Catalunya s'estructura a l'entorn del comtat de Barcelona, que gaudeix d'un prestigi creixent. Els mateixos monjos de di-

ferents monestirs de París, Orleans i Soissons, entre altres, consideraven els del Canigó com a monjos de Barcelona. La idea del restabliment de l'arquebisbat de Tarragona, l'antiga metròpoli, era un *leit motiv* dels comtes i dels eclesiàstics catalans, i del mateix abat Oliba, nou bisbe de Vic.

Els comtes d'Urgell cobraven tributs dels regnes musulmans establerts prop de la seva frontera, com els de Barcelona ho feien dels regnes de taifes de Tortosa.

El gest d'insubordinació fet pel comte Borrell és prou eloqüent per a confirmar la ruptura i el començ d'un camí emprès separatament i en ple domini de la personalitat, i, en conseqüència, de la independència, perquè avui no regategem la commemoració del Mil·lenari.

I si Castella celebrà la independència de Lleó el 970 sense protestes ni atacs i el mateix Gorbaxov commemorà els mil anys del cristianisme a Rússia, per què no ho pot fer Catalunya i per què la hipercrítica ho regateja o ho ataca?

És lúcid i oportú celebrar-lo tot esperant trobar un nou i fructífer equilibri en aquesta propera Europa de les Nacions.

Aquestes foren les paraules del doctor Manuel Mundó que posaren fi a la seva dissertació, la primera d'aquelles amb les quals el Centre contribuïa a la commemoració del Mil·lenari de Catalunya.

El dimarts 23 de maig, se celebrà la segona conferència dedicada al Mil·lenari de Catalunya, en aquesta ocasió a càrrec del Dr. Frederic Udina i Martorell, director honorari de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, igualment presentat pel president de la secció de Ciències i Arts del Centre.

El títol i, doncs, el contingut d'aquesta dissertació fou *El segle del mil·lenari*, amb l'exposició de tot un procés històric del qual som hereus directes.

Després de dedicar una salutació al Centre, com a institució capdavantera de les lletres i de la història de Catalunya, va formular la pregunta següent: com és que el concepte d'autoritat pública i de tot el que se'n deriva, va informar els comtats catalans durant els segles IX i X?

Cal cercar una tradició més antiga i establir una comparació entre el sistema de govern dels comtats catalans i el d'altres punts més o menys llunyans, per a comprendre la situació que afavorí la independència d'aquests i la seva actuació lliure d'influències foranes.

Les línies de força que determinaren, d'un cap a l'altre de l'Espanya cristiana, el que s'ha anomenat «la teoria dels poders» foren la supeditació als encarregats de mantenir la pau i l'ordre públic, i, en contrapartida, assegurar els drets de cadascú.

Els comtes podien haver estat supeditats al rei franc, però en aquesta època ja n'havien prescindit. Actuaven segons el seu criteri i la seva conveniència; per exemple, en els judicis. Però passem al concepte de reconquesta, totalment viu en aquest segle i un fet capital per a la subsistència dels mateixos comtats en la diferenciació entre la societat catalana i la carolíngia.

Cal pensar en la necessitat de la repoblació, en aquest cas del Vallès i del Maresme, així com del Berguedà, la plana de Vic o de Besalú, on és potser més clara aquesta qüestió. En ocupar els sarraïns el territori, el temps i les dificultats que sorgien provocaren un èxode de la població en direcció al nord i a les regions més muntanyoses. Es produí el fenomen que després serà a la inversa: el de la repoblació de la zona pirinenca en detriment de la plana i de les voreres marines.

Així mateix sorgiren problemes de caire militar, en particular de Borrell II, comte de Barcelona i d'Urgell, obligat a mantenir una frontera amb els sarraïns i aguantar la Marca (per això era marquès). Aquestes conteses que es repetien per la situació de país ocupat per un poble invasor, provocaren a vegades pèrdues valuoses, com succeí amb Guiffré el Pelós, víctima de la guerra que hi hagué l'any 897 a Begues.

Per als nostres comtes era molt més important aquesta tasca de reconquesta que no el lligam amb els reis francs, que també tenien els seus problemes i dels quals Catalunya quedava molt allunyada. Les tropes franques ja havien pres part en la conquesta de Girona i de Barcelona en el segle anterior; no feren mai més acte de presència a les terres catalanes.

Algunes dades concretes ens poden il·lustrar aquesta època. Així el 906, en un concili de Barcelona, després de recordar i esmentar «l'espasa bàrbara invasora», s'afirma que el Senyor es compadí d'aquesta terra perquè fos conquerida —diu el document—, *recuperada*. Afegeix: «tot el territori de Barcelona va ésser recuperat i el va posseir». Aquest *recuperar* és molt important, ja que ens remarca la necessitat que hi havia de tornar als antics propietaris unes terres que els pertangueren i que en aquell moment ja no eren seves. Quan s'instaura el bisbat de Roda d'Isàvena, referint-se a aquesta seu, el document diu: «fins la recuperació de Lleida», ja que pròpiament el bisbat pertanyia a la capital del Segre.

A vegades era primer l'ocupació que la recuperació, pel fet que es tractava de terres de ningú, que primer s'ocupaven i després, per via pactista o per via guerrera, es recuperaven. Altres vegades eren territoris que es perdien per incursions sarraïnes i exigien una altra incursió més o menys cruenta per a recuperar-la. Així succeeix amb la ciutat d'Olèrdola, al Penedès, que és recuperada l'any 978. Segons el Cartulari de Sant Cugat, conservat avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, els llocs de Cervelló, Vallirana i altres punts van ser totalment dominats. Uns quants anys després, el comte Sunyer hagué de resistir una escomesa dels musulmans —era el 935— que van atacar Pals i que després, per terra, baixaren vers el sud per Maçanet i Barcelona, i arribaren en aquesta incursió a Castellví de la Marca, que fins aquells dies era igualment ocupada.

La Catalunya del segle X es mou en tres vessants: el feu dels carolingis, el califat de Còrdova i el papat de Roma. Dels carolingis, varen quedar-ne lliures; amb el califat, pel seu poder, hi hagueren de restar units i, també amb Roma, que en certa manera facilitava la possibilitat de mantenir allunyats els carolingis.

També hi ha un intent de separació de la metròpoli de Narbona per part dels bisbes dels comtats catalans. Taragona estava en mans dels musulmans i els bisbats catalans depenien de Narbona; és a dir, que durant la fi del segle IX i tot el X, hi ha diverses temptatives

de separació dels bisbats catalans de l'arquebisbat de Narbona i uns quants intents de crear-ne un tercer en algun punt dels bisbats comtals.

Aquests intents fracassen, però el Papa concedeix el 971 unes butlles nomenant el bisbe Ató de Vic arquebisbe de les diòcesis de Barcelona, Girona, Urgell i Elna. Entretant, el comte Borrell II signa una carta de franquícia el 974, cosa que vol dir que substitueix el rei franc. Hi ha, però, uns enfrontaments amb Còrdova que provoquen la ràtzia d'Almansor, que pels volts del juliol del 985 es presentà davant de Barcelona i va prendre possessió de la ciutat, la qual cosa fou una autèntica catàstrofe amb conseqüències molt greus, mentre el comte Borrell, que de fet actuava com a rei, salvava la vida fugint vers Manresa.

Existeix una carta que demostra la situació entre el comte Borrell i el rei franc, en la qual ja es veu que els lligams són ja molt febles i estan a punt de trencar-se, carta que ha donat lloc a veure clar i a justificar el Mil·lenari, o sigui, la independència de Catalunya enfront del món carolíngi.

El Dr. Frederic Udina posà punt final parlant de dues manifestacions concretes: la llengua i el nom. La primera, filla d'una parla comuna, que començà la cristallització vers els segles IV i V. Pel que fa al nom, és un problema no fàcil de determinar. Apareix primer el nom de *Goti* o *hispani*, o també *terra dels gods*, o igualment *la Marca Hispànica*, o simplement *hispània* o *hispanis*, els seus habitants. Finalment apareix el nom *Catalunya* al final del segle XI o començ del XII. També *Cataló* o *catalàunic*, que aniran evolucionant, prenent cos i definint-se.

Aquesta ha estat, en síntesi, la realitat d'aquell segle en què es produí la independència de Catalunya, el mil·lenari de la qual commemorem enguany.

La tercera i última de les conferències fou a càrrec de l'historiador Josep Mª Ainaud de Lasarte, actualment regidor-president del districte segon de la nostra ciutat, el parlament del qual tingué per títol *El perquè del Mil·lenari*. Igualment presentat pel president de la secció de Ciències i Arts del Centre, desenvolupà els conceptes tot defensant la voluntat que ha presidit aquesta

CATALUNYA AL SEGLE X

Reproducció del mapa mural (120 x 88 cm) *Catalunya al segle x*, publicat per EUMO Editorial, dels Estudis Universitaris de Vic, que publiquem per una gentilesa d'aquesta institució científica. Aquest mapa, que reuneix molta informació, ha estat realitzat per

Jacint Torrents, tria de la informació i coordinació; Pere Balañà, informació i toponímia de la zona islàmica; Josep M. Salrach, revisió, i Josep Nuet i Badia, cartografia. Les fonts bibliogràfiques fonamentals que han estat

utilitzades són: *Catalunya carolíngia*, de Ramon d'Abadal, i els *Atlas històric de Catalunya*, 759-992, i l'*Atlas històric d'Andorra*, 759-1278, de Jordi Bolòs i Víctor Hurtado.

commemoració i justificant-ne el per què, com indica l'enunciat de la conferència.

No és qüestió de parlar de dates ni dades erudites, sinó de fer una reflexió sobre els nostres orígens i projectar un futur, que és el veritable sentit de les commemoracions. Així presentem la notícia —que és purament història— dels mil anys d'existència de la nació catalana, i plantegem la qüestió en tres punts: el primer és per què celebrem, el segon és què celebrem, i el tercer, com celebrem aquest mil·lenari.

Cal dir que el Parlament va aprovar la proposició de celebrar aquests mil anys i, per aquest motiu, tenim obligació de portar-ho a bon terme. I fou per unanimitat, cosa que no és pas freqüent, ja que en els parlaments sempre hi ha dissensions en tota proposta.

Tots els qui han estudiat els fets passats són partidaris de fer una parada en el camí de la història per reflexionar. Deia Vicens Vives: «Ai dels pobles que en els moments decisius de la seva història no s'aturen un moment a reflexionar d'on vénen, examinar on es troben i construir el seu futur.» I si en el proper 1992 hem d'integrar-nos en la Comunitat Europea, tenim el deure de plantejar-nos aquests tres punts al·ludits. Això ens convida a pensar quina mena de país hem fet durant aquests mil anys, i sobretot, quins projectes tenim per al segon mil·lennari, a punt d'ingressar-hi.

Què celebrem amb el Mil·lenari? Ja sabem que Catalunya existia abans d'aquest mil·lennari, però el que celebrem és la independència de fet dels comtats catalans. Va ser aquell 988 que s'inicià aquest estat que permet desplegar la personalitat pròpia d'un país, d'aquest país que és el nostre. Catalunya, a partir d'aquesta data, deixa de pagar un tribut i comença a resoldre els problemes per ella mateixa. Havia estat tributària per partida doble: dels musulmans de Còrdova perquè no ens ataquessin, i dels francs perquè en cas que vingués l'atac ens defensessin.

Quan Almansor atacà Barcelona i, assaltant el portal del Regomir, entrà i destruí la ciutat, comprovaren que pagar tribut no servia de res: si en el moment més perillós i decisiu no comparegué ni un sol franc a defensar-

los, era debades pagar i calia, doncs, trencar aquestes relacions; i així comença el camí de la seva independència.

Si ara ens preguntessin si Catalunya és un país independent, diríem que no, que ara paguem també un tribut com en temps dels reis francs, un a l'Estat espanyol i un altre a Estrasburg.

És un fet que a partir d'aquesta data del 988 no hi ha cap document que testifiqui que paguem vassallatge ni al califa de Còrdova ni als reis francs. Finalment ens girarem envers Roma.

Hi ha qui diu que no hi havia consciència de país o de llengua; certament, però hi havia una subconsciència, almenys igual a la de qualsevol país de l'Europa del seu temps i, pel que fa a la llengua, l'abat Oliba, per exemple, començava els seus sermons amb la frase de «O Pàtria nostra!».

Evidentment que en el segle X es parlava un català que no era el de Fabra, però era ja un veritable fruit de la gestació i evolució del llatí, el llatí vulgar, que esdevingué una altra llengua, com totes les llengües germanes del món romànic. Amb els orígens i els resultats que siguin, les llengües sempre són el fruit de centenars d'anys, mai una improvisació resultat d'un decret aplicat en poques jornades. Igualment, el nom de Catalunya ara fa mil anys no circulava, però s'anava perfilant i, a poc a poc, anà conformant-se i concretant-se en el que ha estat i és.

El Mil·lenari és un nom que queda bé, que ens identifica; vol dir una dignitat, vol dir l'antiguitat d'un poble, que hi ha uns antecedents llunyans que sempre ennobleixen. En conclusió, que comprovem la certesa de la independència dels comtats catalans.

Aquest monument a la imbecilitat humana que és la línia de frontera entre l'Estat francès i l'espanyol, i, sobretot, la carretera que porta a Llívia no existien, i tan català era Ripoll com Cuixà, Perpinyà com Girona; eren exactament iguals. I aquella frontera que fa mil anys no hi era deixarà d'existir el dia que s'integri a Europa i serà, si més no, espiritualment i sense línia de partió, tan Catalunya la del nord, avui de França, com la del sud; de la mateixa manera que no hi ha dues Cerdanyes, sinó només una.

Aquest és el sentit i el resultat d'aquesta commemoració i per això s'ha portat a terme, a bon port. I encara ens preguntaran: per què es fan, aquestes commemoracions? Sí, les fem per retrobar-nos nosaltres mateixos. Els pobles que no coneixen la pròpia història estan condemnats a repetir-la, i tot poble té moltes pàgines que més val no repetir mai més. Cal, doncs, recordar per a no repetir. Aquest és el gran moment de reflexió, de sentir-nos optimistes, i cal repetir-ho per a no deixar dormir la memòria col·lectiva del país. I que quan mirem endarrera ho fem amb la voluntat de mirar endavant. Mirar només endarrera és perillós, cal també mirar endavant per a saber el que cal fer.

Catalunya és un país petit, però que ha fet una aportació a la cultura de la humanitat i l'ha feta en el món d'aquesta cultura. Això ens obre les perspectives del demà i del segon mil·lenni, i el que ara celebrem pot servir-nos per a tenir una continuació que arrenqui d'aquest que hem commemorat i projecti aquest altre que ve.

Que aquesta reflexió ens serveixi per a fer d'aquest país que hem tingut en herència, un país millor, i el Mil·lenari haurà servit per a pensar-hi, per a identificar-nos i per a fer que les generacions futures assoleixin les esperances que nosaltres hi hem posat.

Aquestes paraules, com les anteriors, foren molt aplaudides, i el cicle històric i la justificació del Mil·lenari quedà ben present a tots els socis i amics del Centre que ompliren totalment la nostra sala d'actes.

MILLENVM.

Història i art de l'Església catalana

Jordi Bonet i Armengol

Comissari de l'exposició MILLENVM

L'exposició que amb el nom de Mil-
lenum s'ha ofert els mesos de maig,
juny i juliol d'enguany, en el marc ex-
cepcional dels edificis de la Pia Almoi-
na i del Palau Reial Major de Barcelo-
na, és una fita important dels actes com-
memoratius del mil·lenari de la indepen-
dència política de Catalunya. Ha consis-
tit en una aportació de la més alta cate-
goria, per part de l'Església catalana en
el seu conjunt, que el Centre Excursio-
nista de Catalunya, sempre present en
qualsevol manifestació en favor del
país, ha volgut valorar degudament.

La conscienciació del que l'Església
ha aportat en la formació, el desenvol-
upament i la continuïtat de Catalunya
durant aquests mil anys podia fer-se de
diverses maneres. Però la millor mane-
ra de fer-ho era amb una exposició que
fes visibles unes constants que, essent
patrimoni cultural d'un poble, presen-
tessin la continuïtat d'una mateixa fe
en el context dels grans canvis experi-
mentats, corresponents als moviments
culturals i de l'evolució de les idees a
través dels segles, pel fet de manifestar
la realitat cultural catalana en obres
d'una qualitat artística excepcional. I
més encara atès que la presència dels
fidels —artistes i donants— ha estat con-
tinuada i ha anat augmentant, tot con-
servant-lo, malgrat les deficiències
humanes, un patrimoni excepcional.

Des dels primers segles del cristia-
nisme, la comunitat de fe en Jesucrist
que habitava el que s'anomenaria Ca-
talunya, participà en un projecte comú,

que fidels i jerarquia sentirien com a
propi i que s'aniria desplegant i adap-
tant a les diferents vicissituds històri-
ques. Era, per tant, raonable que al
llarg dels darrers cent anys, les grans
figures de l'episcopat català es mani-
festessin col·lectivament en la seva res-
ponsabilitat de pastors, com fa ben poc
palesava la publicació *Arrels cristianes
de Catalunya*, amb anterioritat a la de-
cisió unànime del Parlament de cele-
brar el Mil·lenari.

El patrimoni cultural de l'Església
de Catalunya s'ha transmès de genera-
ció en generació i ha augmentat, acom-
panyant joies i penalitats —del baptisme
a les exèquies— dels habitants de po-
bles i ciutats de Catalunya a través de
les parròquies, que han estat el nexe
d'aquesta vida en comú.

Per això, la iniciativa de fer l'expo-
sicó fou acollida amb entusiasme per
la Comissió Executiva del Mil·lenari i
rebé el suport incondicional de prelat-
s, de museus i arxius diocesans, de capí-
tols catedralicis, de parròquies, d'insti-
tucions, d'ordes religiosos i de parti-
culars. El resultat són els gairebé cent
cinquanta mil visitants que han con-
templat el patrimoni de l'Església, que
aquesta ha ofert a tothom, perquè és de
tots, sense separar-lo de la funció reli-
giosa que l'originà, i que tenen encara
tots aquests béns culturals.

A partir dels espais de la Pia Almoi-
na, edifici recuperat per a obrir-lo com
a museu diocesà, del Saló de Para-
ments del Palau Reial Major —el Ti-

nell— i de la Capella Reial de Santa
Àgata, s'han exhibit documents impor-
tantíssims i una representació de les
arts plàstiques, en especial pintura i es-
cultura, i de totes les especialitats d'or-
febreria, sedes i tapissos, esmalts i
miniatures, etc., tot plegat acompanyat
d'un fons musical corresponent a cada
època.

Amb l'exposició d'aquestes obres,
s'ha pensat oferir no únicament la con-
templació i l'estudi inherent a la funció
social de difusió d'aquests béns cultu-
rals, que tenen un origen religiós diri-
git a una catequesi de la fe i que
destaquen per llur bellesa, sinó també
per mostrar-hi la veritat històrica. Així,
el visitant de Mil·lenum, creient o no,
haurà pogut augmentar els seus senti-
ments de respecte, de convivència, de
fraternitat i d'amor a Catalunya, amb
l'ajuda del que amb Mil·lenum s'ha
volgut presentar.

L'exposició es presentava cronolò-
gicament i amb el màxim de varietat
de peces que l'espai i les condicions de
seguretat exigien. Calia fer present que
el cristianisme, a Catalunya, ja existí
durant les dominacions romana i visi-
goda, i que amb el pas de l'Islam, tot i
ser curt, el fet de la dominació carolín-
gia plantejà una realitat concreta, que
abocà ara fa mil anys a la consecució
d'una independència eclesiàstica i po-
lítica que fou beneïda pel Sant Pare i
l'Emperador.

Els documents —butlles pontificies,
actes de consagració de catedrals, tes-
taments sacramentals, etc.— són els tes-
timonis d'aquesta voluntat d'indepèn-
dència. Unes peces de gran valor artís-
tic —des dels *Beatus* d'Urgell i Girona,
a missals, llibres miniaturats, etc.— ex-
pliquen, amb els grans monuments ro-
mànics, la florida d'una societat que va
desplegar-se amb el suport dels monjos
de sant Benet i a la qual la gran figura
del bisbe-abat Oliba donà tota una in-
fluència en el món d'aquell temps.

Els grans frontals —el davallament
d'Erill (presentat complet)—, les pintu-
res murals de Polinyà, amb els temes
de l'Apocalipsi, teixits i escultures, la
majestat de Caldes de Montbui, les
marededús de Sant Cugat i de Giro-
na... són l'expressió d'una gran florida
artística en tots els àmbits, paral·lela a
l'expansió cap a les Illes i les terres va-

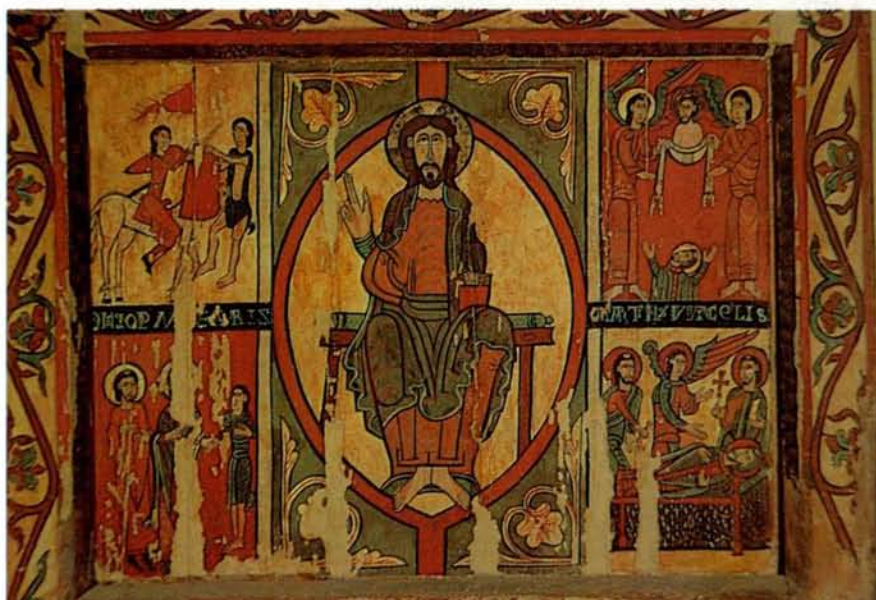

Fragment del retaule de la Verge i Sant Jordi de Lluís Borrassà, pintat el 1390-1400 al tremp d'ou sobre fusta. Pertany a l'església del convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès.

Coberta del missal de Sant Ruf, de coure daurat i argentat amb esmalts champlevé. És una peça molt interessant del segle XII, possiblement catalana, que es guarda a l'Arxiu Capítular de Tortosa.

Frontal de Sant Martí de Tours, de l'església parroquial de Sant Martí de Puigbò (Ripollès). Pintat al tremp sobre fusta a la segona meitat del segle XII, avui es troba al Museu Episcopal de Vic.

La imatge gòtica de la Mare de Déu de la Mercè (vers 1361). Talla policromada atribuïda a Pere Moragues, que presideix l'església de la Mercè de Barcelona.

lencianes, que la unió amb Aragó potenciaria.

Les taules del retaule de Santa Úrsula de Mallorca evoquen la conquesta de Jaume I.

El sarcòfag de Santa Maria de Cervelló, llibres, orfebreria i escultures que culminaren amb la imatge de la Mare de Déu de la Mercè i la custòdia

Imatge de Sant Josep amb el nen Jesús, de Pau Costa. Escultura policromada del retaule major de l'església de Santa Maria d'Arenys de Mar (1706-1711).

Corpus de Sang, pintura a l'oli (262 x 404 cm) d'Antoni Estruch i Bros, de l'any 1907. Museu d'Art de Sabadell.

Talla revestida de full de plata i policromada que representa sant Joan Baptista (vers 1300). Pertany a l'església de Santa Maria d'Arties (Vall d'Aran).

de Barcelona, amb la cadira del rei Martí. L'humeral de Ripoll, el Sant Carlemany de Girona, les marededéus del Blau i de Fillols de Lleida, el sepulcre de Sant Narcís de Girona, els missals de Tortosa i Tarragona, i les claus de volta de Sogorb i el Sant Crist de Perpinyà, feien memòria dels grans monestirs de Poblet i de Santes Creus, i de la implantació dels ordes mendicants, dominics, franciscans, trinitaris i, sobretot, l'orde ben català de la Mercè, per a la redempció de captius.

Amb el marc del Tinell s'obria la visió general de tota l'exposició, amb un vídeo evocador de tota la història de Catalunya, intensament unida a l'Església.

Sota les grans arcades del saló, podríem admirar els grans retaules dels grans mestres Martorell, Borrassà, Serra Huguet..., amb moltes peces restaurades; la visió completa del gran retaule de santa Clara i Sant Francesc de Vic, que pintà Borrassà, i que feia gairebé cinc segles que no s'havia vist muntat; el Sant Jordi de Pere Nicard, de Mallorca, i el de Borrassà, de Vilafraça. Les marededéus de Santes Creus i de Vallbona, l'Anunciació de Vic, el frontal brodat florentí de Manresa i el del Mestre Sadurní, de la capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat, les taules de Vitraler, etc.

Destacava una gran vitrina amb les peces d'orfebreria més importants: els grans creus de Vilabertran, de Vic i de Santa Eulàlia, les custòdies d'Eivissa i

del Pi, portapaus, calzes, pixis i ostensoris; els reliquiars de Sant Pere de Reus i de Santa Coloma; les urnes de Sant Cugat i de Sant Bernat Calbó, la gran obra mestra de Matons, un dels joiells més importants d'Europa.

Mostres del Renaixement, que, malauradament, coincidí amb les grans crisis del segle XV, que Catalunya no aconseguí de superar: la pesta, el cisma d'Occident, el canvi dinàstic. El rotlló de Poblet, que tancava la mort prematura de Martí el Jove, n'era un eloqüent testimoni.

La presència de Montserrat, amb sant Ignasi, també sant Francesc de Borja i sant Pere Claver, el desvetllament del barroc i la figura d'eclesiàstics com Pau Claris, a la Guerra dels Segadors; el drap mortuori de Poblet i els documents que després de la desfeta del 1714, imposaven el francès i el castellà sobre el país vençut.

A la Capella Reial de Santa Àgata, s'exhibien algunes mostres pertanyents a l'època dels inicis de recobriment del segle XVIII, que florien amb la Renaixença, i on les figures de Balma-

Verdaguer, Torras i Bages s'aparellen amb els grans noms de l'art universal: Gaudí, Picasso, Sert i Dalí.

També hi són presents la llengua i la música: Maragall, en l'original del «Cant Espiritual», i Mompou, en els «Improperis».

Una ambientació musical, des del «Llibre Vermell» a Brudieu i Cererols —l'escola de Montserrat— i la renovació del cant del poble en la litúrgia, Roderreda, Millet i Casals, acompanyava la visita, aportant també a Mil·lenum aquesta altra manifestació artística que és la música.

Cal remarcar que, superats els cent mil visitants, fou necessari allargar l'exposició el mes de juliol, i que a les visites esmentades, per a escolars i grups, hi acudí una nodrida representació de socis del Centre Excursionista de Catalunya el diumenge 11 de juny.

En la nostra entitat, ja des dels seus inicis, l'interès pel coneixement i la conservació del patrimoni cultural i per fer-se instrument d'amor a Catalunya s'aparellà al desig de recórrer i conèixer valls i muntanyes, masies i pobles, restes arqueològiques, castells, esglésies i monuments.

L'excursionisme ha estat també, en aquests darrers cent anys, un element que ha contribuït fortament a la recuperació de les nostres arrels, com l'Església, encara que en un altre pla.

Són diverses les generacions que s'hi han esforçat i s'han identificat en una mateixa vocació patriòtica.

Mil·lenum ha estat una manifestació molt important que valia la pena que quedés reflectida en les pàgines de MUNTANYA, perquè en bona part, en el batec d'uns mateixos ideals, ens retrobàvem en l'esforç de ser fidels continuadors d'un projecte comú.

(Les fotografies d'aquest article han estat cedides gentilmente pel comissariat de l'exposició.)

Custòdia d'argent i àgates de l'església parroquial de la Bisbal d'Empordà, obra d'Alfons Serrahima (1951).

Guatemala en color

Ramon Pinto

Si em permeteu l'expressió, us diré que Guatemala és un país en *technicolor*. Entre els seus habitants hi ha el nombre més alt d'indis autòctons de tota l'Amèrica Llatina: són un 45% de la població, que continuen vivint els seus costums pre-colombins, ja que, per sort, la nostra civilització no ha aconseguit de canviar-los.

Serveixi d'exemple la ciutat de Chichicastenango i el seu mercat de cada dijous i cada diumenge, on acudeixen de tot arreu a vendre, comprar o canviar els seus productes i la seva artesanía, ponxos, brodats, mantells, màscares i mil i un objectes, que, barrejats entre la gent guarnida amb els seus vestits multicolors, donen com a resultat una explosió de colorit molt difícil de superar en altres països de la mateixa Amèrica.

Chichicastenango és una ciutat situada a 145 km de la capital, Guatemala, i la seva visita és una experiència que qualsevol viatger que estimi l'art no hauria de perdre's mai: passejar per aquest mercat situat als peus de l'església de Sant Tomàs, on uns homes en uns pots de llauna de conserves plens de brases cremen encens per demanar favors o per donar gràcies pels rebuts, en una barreja de ritus pagans i religiosos (a fe que no se sap pas a qui dirigeixen les pregàries), li farà pensar com és possible que puguin haver guardat fins avui aquesta religiositat tan primitiva, que raneja la idolatria. Però és cert, l'indi és profundament re-

ligiós i creient, encara que tingui un garbuix i no s'hagi parat mai a pensar exactament el valor del que fa o resa.

Podria explicar-vos algun fenomen com el de Maximón. Qui és?, un sant?, un ídol? El cas és que es tracta d'una espècie de ninot de mida natural que es venera a Santiago de Atitlán, als peus del llac del mateix nom, format per un manyoc de mocadors de colorins que són oferts pel poble, una carota de fusta, un barret i unes sabates, el qual és tret en processó el dimecres sant pels carrers del poble i resta exposat a la veneració dins d'una capella feta a l'efecte al costat de la parròquia de Santiago fins al divendres, durant la qual exposició rep ofrenes i oracions

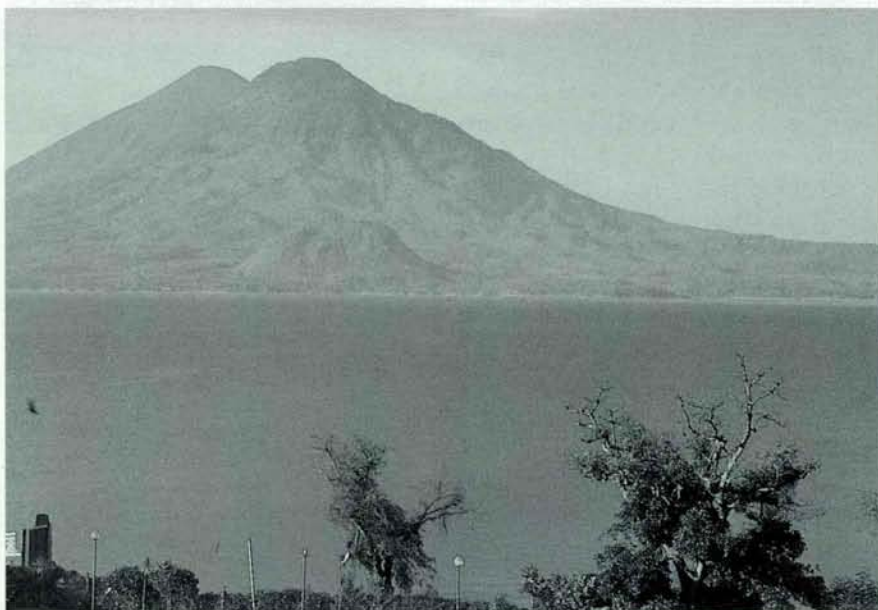
dels fidels per a ser novament guardat el dissabte fins l'any que ve. Veieu com sí que és possible?

Aprofito l'avinentsa per a dir-vos que la visita a Guatemala, si és que us decidiu a anar-hi, cal fer-la durant la setmana santa, ja que totes les ciutats i pobles la celebren amb gran fervor i pompa, i les processons que s'hi fan són d'allò més lluïdes. Unes grans i belles catifes de flors i de serradures de colors donen fons als passos portats pels homes vestits segons la confraria a què pertanyen. Precisament a la ciutat d'Antigua o Santiago de los Caballeros, que és la primitiva capital guatemalenca, s'hi celebren cada dijous i cada divendres sant processons que duren tot el dia, i els habitants, vestits de romans, segueixen el Crist jacent o Sant Pere, que duu un gall dissecat al tabernacle.

Creieu que no ho exagero, però us dic que el que es pot veure aquí és irrepetible. I, ja que parlem de Santiago de los Caballeros, us diré que és una ciutat que fou arrasada per un terratrèmol procedent del volcà que la presideix, el volcà del Agua, que va llançar fang, foc i destrucció sobre la ciutat el 1773,

El volcà Atitlán als peus del llac del mateix nom.

Foto: Ramon Pinto.

però a pesar d'aquesta desgràcia conserva encara un especial encant amb el seu estil colonial autèntic, tant, que és considerada tresor nacional. Façanes, convents, esglésies i carrers del més pur estil espanyol a l'època de la colonització, seu de la primera universitat centramerica, niu de pintors i escultors, ciutat barroca per excel·lència, que guarda amb orgull el seu origen hispànic, és aquest el marc on es poden reviuire temps passats, sempre acompanyat per la visió dels vestits dels ciutadans, plens de colorit.

He parlat ja de Santiago de Atitlán i del seu llac. És una altra visita que seria llastimós de perdre's. És considerat pels nadius com el llac més bonic del món i el seu origen és naturalment volcànic. Té com a teló de fons tres magnífics volcans de con perfecte, el Tolimán, l'Atitlán i el San Pedro, de 3.000 metres d'altitud cada un, que a la sortida del sol es reflecteixen en el llac, el qual té també una profunditat excepcional, 450 metres, tot i que, curiosament, el nivell de la seva superfície varia segons les pluges, perquè l'última erupció va tapar el torrent per on desguassava.

Guatemala capital és una gran metròpoli a 1.500 metres d'altitud, de concepció molt moderna, distribuïda en districtes, cadascun d'ells amb fesomia pròpia. La principal avinguda és la de la Reforma, on es troben tots els bancs, ambaixades, agències de viatges i hotels; mai no us hi sentireu anguniosament encaixonats, ja que no hi ha edificis alts que tapin l'atmosfera tan lluminosa que envolta la ciutat, situada en un altiplà voltat de barrancs profunds que li donen un encant especial, com d'irrealitat.

Visiteu-hi la catedral, barreja d'estil neoclàssic, on hi ha la imatge més antiga del país, portada el 1524 des d'Espanya pel capellà de Pedro de Alvarado, que el va acompanyar durant tota la conquesta. També cal veure-hi la plaça d'armes, el palau del govern, molt ampol·lós, amb una decoració interior molt bonica de mosaics i reixes... En fi, no és una cosa molt important, però val la pena.

A Guatemala hi ha restes arqueològiques d'un interès indubtable, entre les quals destaca Tikal, un gran centre

de la cultura maia, situat prop de la frontera amb Mèxic, a la península de Yucatán. Al bell mig d'una espessa zona tropical hi ha una extraordinària aglomeració de ruïnes de temples i palaus d'una arquitectura excepcional, que impressiona per la seva grandiositat, testimoni d'una civilització desapareguda per causes que encara són desconegudes.

El descobriment de Tikal es produí l'any 1848 i tot seguit s'hi va organitzar una expedició internacional, que excavà i netejà de branques i arrels els

L'impressionant temple de les màscares.
Foto: Ramon Pinto.

monuments que fins llavors eren tapats. S'hi va investigar l'extensió, que comprèn 16 km² d'edificacions religioses i de palaus reials, jocs de pilota, acrópolis, etc., sense però haver trobat les cases on podia haver viscut el poble, possiblement perquè foren cons-

*Colorista catifa de flores per a la
processó de divendres sant.
Foto: Ramon Pinto.*

truïdes amb materials més pobres i, per tant, de no tanta durada com aquests monuments de pedra que, un cop nets, se'ns presenten amb la seva majestat imponent.

Recordo ara el temple número u o gran temple del Jaguar, situat a l'anomenada plaça major, designat així pel fet de tenir un gran jaguar esculpit a la llinda de la porta d'entrada a la cambra cerimonial, amb els seus cinquanta-dos metres d'altura, i la seva escala vertiginosa que permet pujar al cim de la piràmide, una escala on cal agafar-se a una corda per no caure... És un clar exemple de les edificacions religioses maies, que ens omplen d'admiració per la seva grandiositat i pel misteri que les envolta, perquè, què se'n sap, dels maies? Gairebé res, suposicions i prou. El cas és que el que aquí es pot veure és molt més del que la imaginació pot assolir. Un passeig per Tikal per a veure-hi una civilització de dos mil anys d'antiguitat, amb unes construccions la finalitat exacta de les quals encara no s'ha arribat a comprendre, serà una experiència inoblidable.

Els maies edificaren només ciutats religioses i residències reials; això és una mostra de la importància que donaren als seus déus i sacerdots. La seva història se'ns presenta deslligada del món antic. Fora d'aquestes mostres monumentals no tenim res més; és un poble que va desaparèixer del tot sense deixar-nos cronologies de reis que puguem comparar amb el que coneixem de les altres cultures, i el que els arqueòlegs ens n'han explicat no són altra cosa que pures suposicions, que deixen de tenir validesa amb una gran celeritat perquè noves teories surten a la palestra tot anul·lant el que fins ara creïem com a veritats.

En realitat, Tikal no és més que una continuació de la zona arqueològica de la península mexicana de Yucatán, amb els seus centres d'interès de Chichen-Itzá, Tulum, Mérida, Teotihu-

cán, etc., però aquí, a Guatemala, adquireix una altra dimensió molt més espectacular per la selva tropical que l'envolta i per l'aura de misteri que acompanya cada un dels monuments. A més, no ha estat explotat multitudinàriament pel turisme i, així no distauran pas la vostra atenció grans

masses de visitants; per això, podreu passejar quasi sols entre les pedres que un dia veieren una gran activitat al seu voltant i que avui dormen el secret de segles de la seva existència.

La visita a Guatemala i la seva gent és una experiència que no es pot oblidar.

Serra de Miralles i Queralt (Anoia)

Narcís Rucabado i Franquesa

luards occidentals de la Marca Hispànica, que va pertànyer a les cases de Cervelló i Cardona.

Magnífic panorama des del castell sobre les valls de la riera de Carme, amb Montserrat com a teló de fons.

El Grony de Miralles és un vèrtex de 870 metres que mereix la nostra recomanació, atesa la magnífica i dilatada vista que es contempla des del cim. El mateix pot dir-se de l'Agulla Grossa.

L'excursió pot allargar-se, si interessa, cap al castell de Queralt i Bellprat, o també cap al castell i santuari de la Mare de Déu de la Roqueta i Sant Martí de Tous.

Tot el recorregut transcorre per terreny boscat de pi blanc i pinassa i, si programem l'excursió a la primavera, podrem admirar també les clapisses de narcisos florits i altres flors boscanes. Els afeccionats als fòssils podran gaudir amb l'estudi de corals fossilitzats i nummulits, en el veritable jaciment que trobem als vessants del castell.

La silueta del castell de Miralles es retalla contra el cel clar, mentre el sol comença a sortir darrera la muntanya de Montserrat.
Foto: Narcís Rucabado.

Itinerari	Altitud aproxim.	Temps
Ca l'Escolà (Santa Maria de Miralles)	550 m	
Església vella de Santa Maria de Miralles		15'
Cim del castell de Miralles	662 m	10'
Coll de l'Alió	642 m	10'
Sot del Cògul	680 m	35'
Coll del Bord de Termes	800 m	12'
Grony de Miralles	870 m	12'
Per a pujar a l'Agulla Grossa des del coll del Bord de Termes necessitarem		12'
La distància a recórrer entre ca l'Escolà i el Grony és d'uns 5 km.		

APROXIMACIÓ

A 13 km d'Igualada per la carretera B-213 (Igualada - Valls). Les combinacions per al desplaçament en servei públic d'autobusos no són possibles si es vol programar l'excursió per a una sola jornada. En aquest cas, cal utilitzar autotocar o vehicle propi.

El punt de sortida és ca l'Escolà (Santa Maria de Miralles), petit nucli de cases, amb bar, a peu de carretera, amb espai per a aparcament.

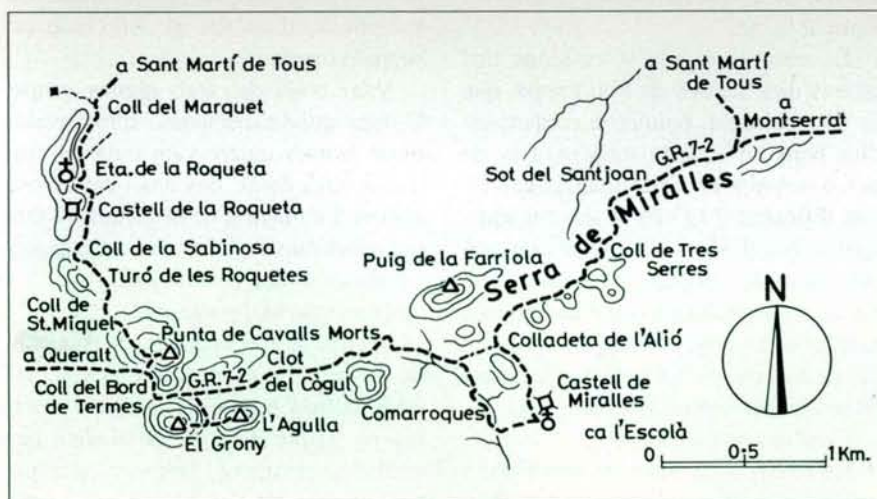
INTERÈS DE L'EXCURSIÓ

Excursió recomanable que ens situarà en els terrenys que a finals del segle XI formaven l'extrem a garbí de la marca dels comtats de Barcelona i ens permetrà admirar l'església romànica de Santa Maria de Miralles, del segle

XII, situada al peu dels enderrocs del castell del segle X, un dels antics ba-

LES NOSTRES MUNTANYES

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

Sortim enfront de ca l'Escolà per una pista que puja suaument en direcció W fins a l'església i el castell. Per darrera el castell, agafarem un camí que en direcció N, tirant a NW, conti-

nua fins al coll de l'Alió per a enllaçar amb el GR 7-2, que seguirem sempre cap a l'W fins al coll del Bord de Termes. En aquest coll agafarem una pista en direcció SE, que suaument puja a un altre coll (ruïnes d'una casa). Uns petits senderons ens menaran l'un al Grony i l'altre a l'Agulla.

Des del Grony de Miralles es disfruta d'una extensa vista. A primer terme veiem l'Agulla Grossa i tota la serra de Miralles, amb el puig de la Farriola i Igualada a l'esquerra. Tanca l'horitzó el massís de la Fembra Morta i la muntanya de Montserrat.

BIBLIOGRAFIA

Mapa *Ancosa-Brufaganya*, Ed. Montblanc-Martín; escala 1:25.000.

Mapa de la XXV Marxa Excursionista d'Orientació per Muntanya, Club Excursionista Pirenaic, 1970, escala 1:25.000.

Mapa topográfico Nacional (fulls de la zona).

Topogüia del GR 7-2 Bellprat-Monestir de Montserrat.

Guia Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles, de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna, Centre de Lectura de Reus, 1934.

Cerro Torre (Argentina). Petita crònica d'una ascensió ràpida

Vicenç Sánchez

Sabia que Toni Torà i Joan Jover, dos companys, socis del Centre, que conec ja fa bastant temps, havien marxat per intentar l'ascensió al Cerro Torre per la via Maestri d'una manera molt ràpida, i després m'arriba la notícia que han coronat amb èxit el seu objectiu.

Aquesta singular muntanya de 3.128 metres, situada a l'Argentina, a l'hemisferi austral, és un objectiu per als alpinistes que cerquen la dificultat no tan sols en l'escalada pròpiament dita, sinó també en l'envergadura i les condicions en què es porta a terme, i es aquí, en el Cerro Torre i altres muntanyes similars per les seves característiques, on aquest conjunt de situacions i sensacions es donen, no pel fet de ser muntanyes d'una gran altitud; però sí per les condicions bastant extremes de l'entorn i sobretot climatològiques, juntament amb una alta dificultat.

Em trobo amb en Joan i li demano que m'expliqui una mica de detalls de l'ascensió i per què no en fa un escrit explicatiu i divulgatiu, perquè crec que una escalada així bé ho mereix, i més quan avui dia per qualsevol cosa més insignificant es fa tant de bombo i sempre es dona més importància al que es fa fora de casa nostra, sigui pels motius o pels interessos que sigui. Però com que el conec una mica i sé que no ho farà, li demano quatre fotos i, xerrant una estona un dia, m'explica alguns detalls de com va anar perquè jo mateix pugui escriure aquesta petita crònica.

Per què, aquesta via?

Escarlar en aquesta zona és fer un alpinisme salvatge pel terreny inhòspit i per les mateixes condicions de l'escalada.

La via Maestri va ser oberta per l'italià Maestri l'any 1971 en tècnica himalaiana i aprofitant dos períodes de temps que corresponen a dos estius australs, o sigui, la nostra tardor-hivern. També és coneguda com a via del compressor, ja que es va utilitzar un aparell d'aquesta mena per a obrir i equipar la via.

És una via ràpida si es tenen uns quants dies seguits de bon temps, que és tota una sort, perquè la mitjana de dies bons en aquesta muntanya és de dos o tres el mes. Està catalogada amb una dificultat d'ED en el seu conjunt i arriba fins al VI i A-2 en roca i a una inclinació de vuitanta graus en el gel. La via està totalment equipada, tant en assegurances com en reunions, però en cas de mal temps, tot pot quedar cobert de neu o gel, segons les condicions.

Com va ser, l'ascensió?

Entre que vam sortir de Barcelona i vam tornar-hi, vam estar vint dies, quan normalment els grups estan dos mesos, entre els viatges, esperar el bon temps, fer l'ascensió i tornar.

Nosaltres vam estar deu dies esperant el bon temps i no vam fer cap aclimatació prèvia ni transport de material.

Vam fer l'escalada en quatre dies (del 8 a l'11 de novembre) des del campament base i tornar. Això normal-

ment es fa en una setmana, si bé crec que el rècord està en unes vint-i-quatre hores des de l'anomenat Hombro al cim i tornar a aquest.

El primer dia vam pujar des del camp base fins a l'Hombro, uns dos mil metres de desnivell, que fem en tretze hores entre l'aproximació i uns quatre-cents metres d'escalada des de la rimaaia. El segon dia pugem fins a les torres de gel. El tercer dia pugem fins al cim i comencem el descens, en *rappel* fins a la cova de gel. El quart dia baixem des d'ací fins al camp base, en *rappel* i caminant.

Vam coincidir amb alguns grups. D'unes quinze persones, aproximadament, només quatre vam pujar al cim en aquelles dates: dos americans i nosaltres. La majoria de la gent hi va des del novembre al gener, que correspon a l'estiu austral en aquella zona.

Quin material portàveu?

Pel que fa al d'escalada, dues cordes de 50 m i 8,8 mm, quinze o vint bagues exprés, un joc de tascons, tres o quatre *friends*, un joc de piolets per cordada, grampons, *jumars*, dos pitons de gel i botes.

De roba, un vestit interior de seda, uns pantalons de pitet enconxats, folre polar i cangur de gore-tex. Tota aquesta roba, la vam portar posada pràcticament durant tota l'escalada.

Cal dir que, com es podia esperar de les condicions climàtiques de la zona, vam tenir vents forts i fred, cosa que feia que la temperatura baixés a més de

MUNTANYES DEL MÓN

Escalant els pendents de glaç, sota el bastió del cim del Cerro Torre, al tercer dia d'escalada. Foto: Joan Jover.

vint graus sota zero. El quart dia ens va canviar el temps per a empitjorar.

Quina tècnica vas utilitzar?

La majoria de gent instal·la un campament base i després munta un dipòsit de material entre aquest campament i el començament de l'escalada, i posteriorment van pujant cap al cim amb tot el material.

Nosaltres pujàvem escalant tot fent una progressió continuada, és a dir, en tècnica alpina, que consisteix a anar pujant progressivament sense tornar a baix i tornar a pujar.

Evidentment, érem conscients que, per a poder fer això, havíem d'anar molt lleugers de pes, per això només portàvem el material d'escalar, un menjar molt escàs, en el qual el més consistent eren tres farinetes, i no dúiem material de bivac ni fogó.

I el descens?

Tothom sap prou bé que a vegades els grans descensos molt llargs poden ser tan complicats com les mateixes ascensions. Aquí ho és bastant, perquè quasi tots els 1.300 m de desnivell es fan en *rappel*, ja que gairebé no es desgrimpa res. El problema més normal és que amb tants *rappels* poden sorgir complicacions amb les cordes, i no se'n porten de recanvi.

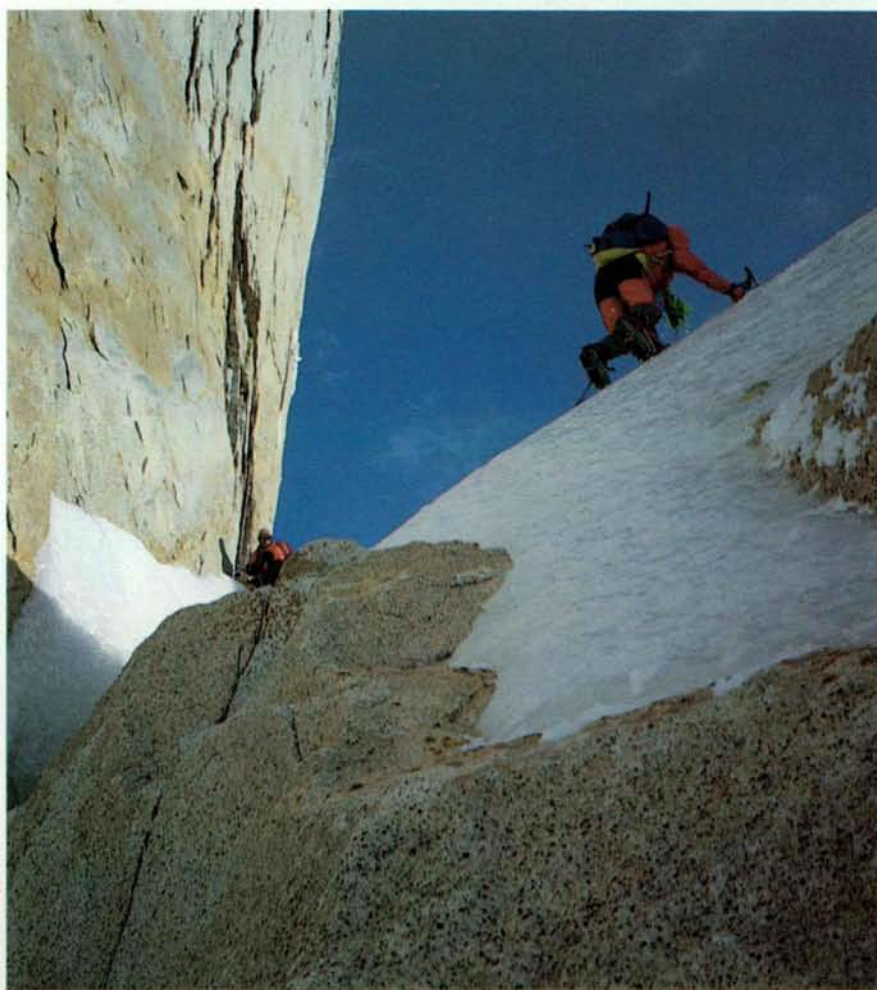
D'altra banda, no hi ha cap via d'escapada ni cap lloc per on es pugui abandonar, no tan sols en el descens sinó en tota l'ascensió, per això l'única manera de sortir és fer el descens en *rappel*.

Com que els canvis de temps són molt ràpids, són molt difícils de preveure i, per tant, també és difícil el moment de decidir una retirada, perquè sempre és tenir el risc del descens en condicions adverses.

Els *rappels* estan tots muntats, ja que es fan a les reunions de pujada.

Per què aquesta estratègia?

Tant en Toni com jo ja ens vam

plantejar abans de sortir que no volíem estar quasi dos mesos, que és la mitjana normal de temps que utilitza la gent per a anar a algun objectiu d'aquests. Així és que ja vam anar-hi amb la idea de fer un tipus d'escalada ràpida, tot i que érem conscients del que comportava: anar molt ben entrenats, escalar de pressa i portar el pes mínim per a guanyar en aquesta rapidesa.

Plantejat així, només necessitàvem tres o quatre dies de bon temps per a fer l'escalada de la manera que he descrit i tornar. Vam esperar a tenir aquests dies de bo i aprofitar una única oportunitat.

Quan vam arribar allà, ens vam quedar una mica sorpresos en veure que tothom anava amb una idea d'ascensió més pesada i llarga, però nosaltres vam considerar millor la idea que portàvem.

Si vols fer-ho de l'altra manera necessites més dies per a fer l'escalada i, per tant, un període de temps bo més llarg, i trobar això en aquesta zona sí que és un risc molt alt; per això la gent

perd molts dies per culpa del clima. Però la veritat és que es coneixen molt poques ascensions ressenyades utilitzant l'estratègia que nosaltres vam utilitzar.

RESSENYA TÈCNICA

Aproximació: de l'hostatge fins al camp base o camp Maestri, 3 h. D'aquí a la rimaia, 5 o 6 hores de morrena, gelera i neu.

Ascensió: fins a l'Hombro, 4 o 5 hores per terreny mixt de IV-V/50° (400 m de desnivell). Part superior, vint-i-vuit llargs de IV a VI/80° en gel i artificial, 19 hores (900 m de desnivell).

Descens: vint-i-sis *rappels*, 10 hores des del cim fins a l'Hombro; sis *rappels* i desgrimpas fins a la gelera.

Aquesta ascensió, feta per Toni Torà i Joan Jover, ambdós membres del CEC, del 8 a l'11 de novembre de 1988, és la primera catalana i la segona de l'Estat espanyol.

Dues excursions amb esquís

Francesc Xavier Gregori i Pons

Aquestes excursions amb esquís van destinades principalment a tots aquells practicants que aprecien les ascensions plaents i que fugen d'innecessàries complicacions tècniques. Aquests recorreguts estan un xic allunyats dels grans nuclis muntanyosos, però, això sí, dins l'àrea de la seva influència. Aquesta situació, mig lluny, mig a prop, els afavoreix des de diverses perspectives. Una d'elles pot ser la solitud (si hom la busca, és clar). Una altra podria ser l'extens panorama de què s'acostuma a gaudir des d'aquests modestos indrets, ja que pel fet d'estar enretirats de les carenes principals, són les millors talaies de tot el que els envolta.

Com a dificultat especial, només cal esmentar la possibilitat que la capa de neu no sigui tan bona com seria desitjable.

Després de llegir-ne les descripcions, algú podrà opinar que són itineraris un xic rebuscats. Però, traient-hi el *re*, ens queda la paraula *buscats*; i precisament ho han estat, amb l'afany de donar alternatives a les clàssiques, que ja comencen a estar un xic concorregudes.

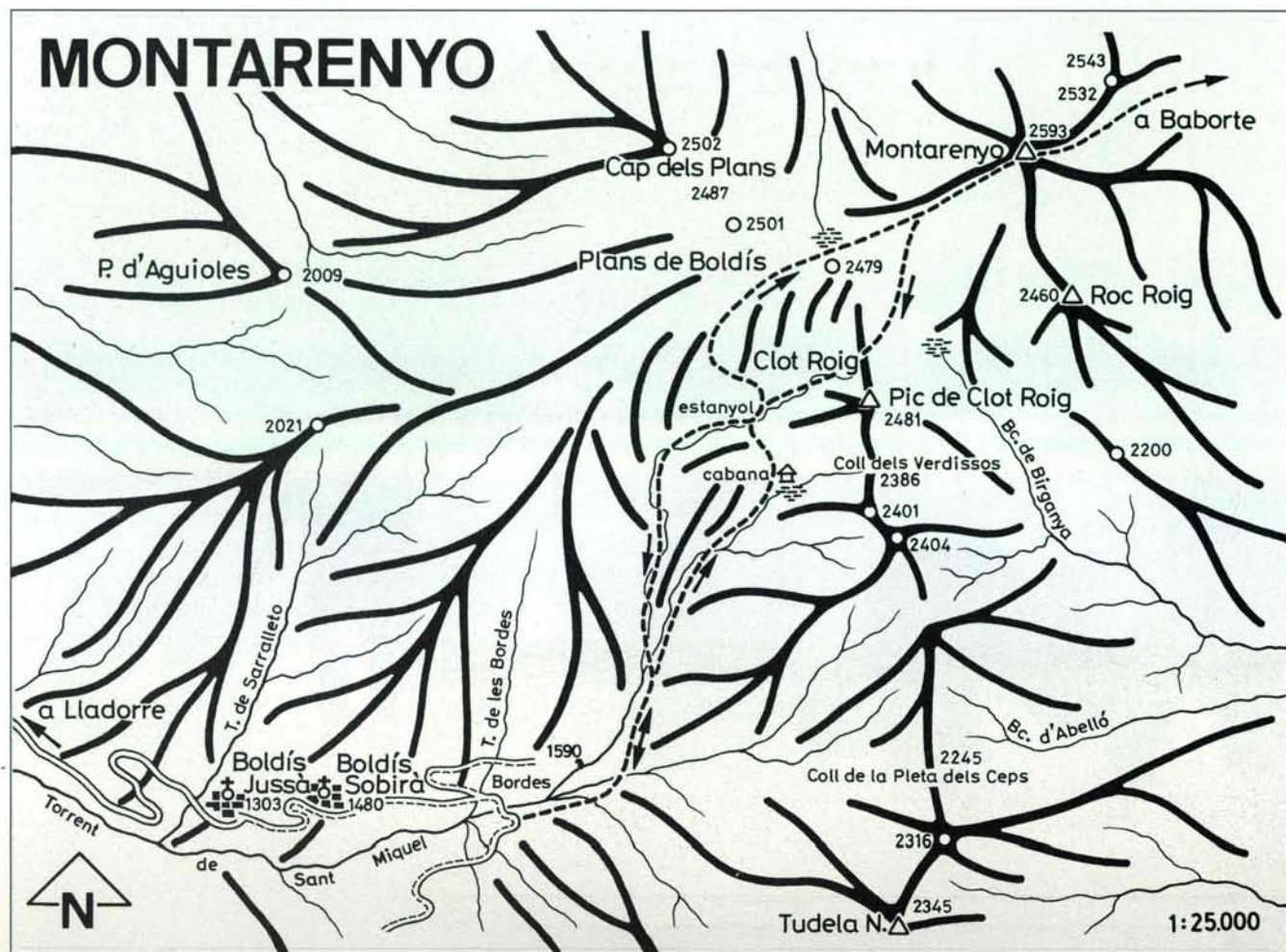
MONTARENYO, 2.593 m (vall de Cardós, Pallars Sobirà)

No ens confonguem en llegir aquest nom, ja que de primer antuvi molts de vosaltres pensareu que ja l'heu fet o, si més no, allà on s'escau. Dic això perquè hi ha un Montareny de 2.618 m,

*Les bordes de Boldís enmig
d'un paisatge nevat.*
Foto: F. Xavier Gregori.

*El poblet de Boldís de Dalt
(o Sobirà), pujant al Montarenyo.*
Foto: F. Xavier Gregori.

*Per la carena oest del pic de la Gelada.
Al fons, la vall de Llauset.
Foto: F. Xavier Gregori.*

que cal situar a la ratlla fronterera i al qual s'accedeix des de les bordes de Noarre. L'altre Montarenyo (el nostre, en aquest cas), que, de tan poc rellevant que és des d'una perspectiva orogràfica, no ha merescut l'apel·latiu tuc, ni turonet, ni cap, ni res que s'hi assembli, cal anar-lo a cercar al capdamunt d'una gran carena que es dibuixa en línies generals de S a N i que separa la vall de Cardós de la vall Ferrera. Situem-nos, doncs, al poble de Lladorre, a la vall de Cardós (1.052 m), on entrarem després de creuar el riu. Una carretera sense asfaltar (de moment), recentment eixamplada, ens puja per la

vall del torrent de Sant Miquel, fins al poblet de Boldís Jussà (1.303 m) i, amb un sinuós trajecte, a l'enlairat Boldís Sobirà (1.480 m).

A la mateixa entrada del poblet, arrenca una pista forestal que s'enfila valenta per l'obaga de les carenes del roc Bataller i el Tudela Sud. Tornem, doncs, a l'inici de la pista, on podrem deixar el vehicle o fins i tot més endavant, allà on es bifurca i duu a les bordes de Boldís. Deixeu aquest ramal i creueu tot seguit un pont ben ferm sobre el torrent de Sant Miquel. La pista continua dibuixant-se sota la neu; aprofiteu-ne el traçat i resseguiu-la pocs tros fins que s'allunya definitivament de la direcció E, que nosaltres hem de seguir.

El terreny es presenta llis i planer mentre anem guanyant altura orientant els nostres esquís vers el N. Cal creuar un torrentet que ens ve per la dreta i, en un flanqueig ascendent, arribem a l'indret on s'ajunten dos torrents molt

ràpids; preneu el de la dreta i remunteu-lo tot fins a uns plans amb una cabana magnífica i ben conservada. Excel·lent lloc per a fer un mos.

Reprenem la marxa per un terreny ondulat vers el N, guanyant en una suau remuntada el lloc que es desprèn del pic de Clot Roig, i entrem als plans que conformen el lloc anomenat clot Roig. Davant nostre, cap al N, tenim l'últim obstacle en forma de vessant que sembla defensar l'accés al replà superior, al qual arribarem després de dibuixar una sinuosa traça tot cercant-hi el millor pas.

Un cop dalt descobrim, amb tota la seva desèrtica perspectiva, els plans de Boldís (2.500 m). No cal dir que si ens enganxés la boira en aquest indret, ho passaríem molt negre. La resta de l'itinerari (NE) és una vertadera passejada fins a aconseguir la fita mig desfeta que ens assenyala el cim del Montarenyo, a 2.593 m. Magnífic mirador de l'imposant massís del Monteixo.

ESQUÍ DE MUNTANYA

Iniciem el descens pel mateix lloc, tot derivant suaument al SSE, de cara al pic de Clot Roig, que podem aconseguir amb facilitat. Cal continuar el descens vers la fondalada de clot Roig, baixar-hi per un curt però redreçat vessant i creuar tot l'ondulat pla en direcció SW fins que s'acaba i dona accés a un acanalat torrent (el que hem deixat a mà esquerra quan pujàvem). Al capdavant retrobarem les traces de pujada, que seguirem a l'inrevés fins a entrar a l'arraulat Boldís de Dalt.

Com podreu comprovar en el croquis, el traçat del recorregut pren una capriciosa forma de número vuit un xic dalinià, que es justifica pel fet d'anar trobant de baixada els trams de més pendent, però, això sí, molt francs tots.

Horari: de 4 h. 30 min. a 6 h.

Desnivell: 1.113 m.

Època aconsellada: de desembre a mig abril (l'1 de maig del 1989 tota la carena era blanca com un mató).

Material: grampons per si de cas.

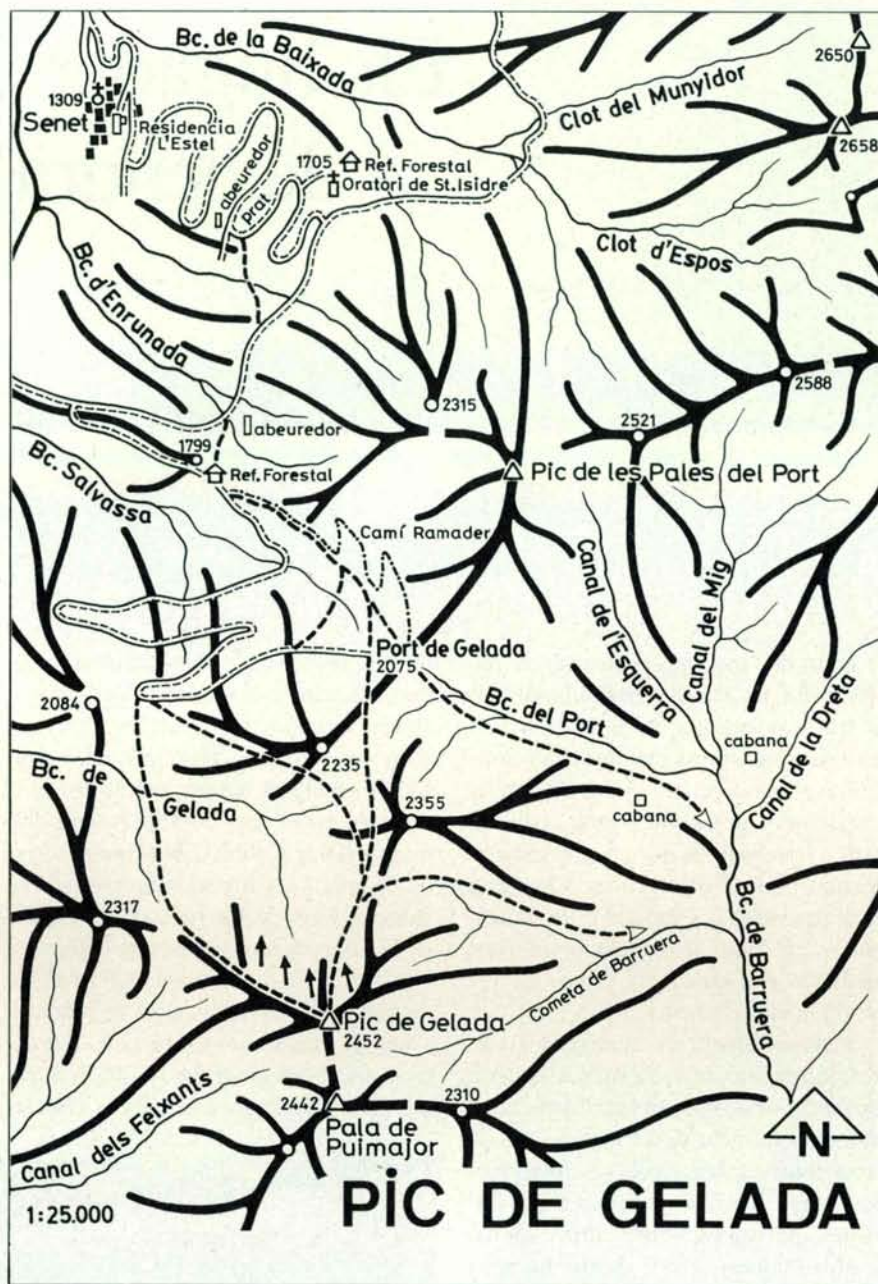
Orientació del descens: SW.

PIC DE LA GELADA, 2.452 m (Ribagorça)

Aquest cim, molts de vosaltres l'heu vist segurament més d'un cop, perquè sortint de la foradada de Viella (boca S) i a l'altura del pont del riu Salenques, sempre hi ha algú que pregunta: «I aquell cim blanc d'allà a l'esquerra, quin és?» Doncs és la serra de Cardet amb el seu punt culminant, el pic de la Gelada.

Ara bé, com s'hi ha d'anar? Desvieu-vos, de la carretera general cap al poble de Senet. A la vista de les primeres cases, agafeu una carretereta que s'enfila fins a arribar a una casa de colònies d'estiu (l'Estel), on la carretera pren un marcat caire de pista forestal. Resseguiu-la fins que la neu us barri el pas.

Els refugis forestals assenyalats en el croquis s'indiquen únicament a títol d'orientació, ja que el precari estat en què es troben no els fa aconsellables per a pernoctar-hi. Del primer abeurador al segon, amb esquís, es pot fer una drecera molt bona; així com estalviar-se el llarg revolt que duu al segon refugi forestal (1.799 m). Des d'aquest indret no es veu encara el cim, però sí

que es dibuixa l'ampli port de la Gelada vers el SE. Arribats al port continueu cap al S, alternant llocs i collets fins a arribar sota la pala que porta al cim. Excel·lent mirador que s'estén sobre l'alta vall de la Noguera Ribagorçana i tota la ribera de Tort. Vers les pistes d'esquí Taüll-Boí (SE) podem reconèixer l'alterosa silueta de la pica de Cerbi.

A la baixada podeu triar entre fer el mateix recorregut al revés o aprofitar les altres opcions que ens pugui brindar la quantitat i l'estat de la neu. Cal, però, fer atenció a la darrera pala sota el cim, ja que amb neus aplacades pel vent es poden produir allaus de placa.

Horari: depèn molt d'on ens deixi arribar la neu dipositava a la carretera. Sortint de la casa de colònies (l'Estel), hi podem posar tranquil·lament de 5 a 7 h. entre anar i tornar.

Desnivell: des de l'Estel, uns 1.130 metres.

Material: grampons per si de cas.

Orientació del descens: N.

Època aconsellada: aquest cim s'ha fet fins i tot al mes de novembre amb les primeres neus de la temporada i es pot apurar fins ben avançada la primavera, aprofitant la seva privilegiada orientació N i l'avinentsa de la pista forestal, que ens pot deixar arribar força amunt.

Els bugaders de cendra

Joan López i Cortijo

Dins del món excursionista hi ha, certament, un acusat esperit immobilista, que ens duu a mirar amb mals ulls les novetats antropogèniques introduïdes en el paisatge, car sovint els canvis són sempre per a empitjorar. Alhora, però, sí que sembla que ens interessa el vessant pretèrit de l'ocupació humana de la muntanya, i davant d'un castell ruïnós, un mas abandonat o un pont medieval ens delectem evocant i recreant la vida d'antany.

Malauradament, els vestigis del nostre món passat, aquella masia, aquella ermita, s'ensorren ineluctablement i, així com el cicle de la matèria en un ecosistema és tancat pels descomponedors, en la nostra societat, un excursionisme mal entès, entre altres raons, catalitza aquest procés destructiu amb un mesellisme escruixidor.

Per aquest motiu és especialment reconfortant trobar-te una masia habitada, en la solitud de la muntanya, després d'hores de caminar. Aleshores, conversar amb el pagès, fill del terror, és un plaer i una font d'informació sempre fresca i sorprenent.

En aquest sentit, vaig tenir la sort, a mitjan març d'aquest any, de passar tot

un dia, bellíssim i d'una transparència perfecta, amb en Ramon Vallbona i Baucells, pagès montsenyenc. En Ramon va néixer a principis de l'any 1916 i, malgrat haver canviat de casa diversos cops, mai no s'ha mogut del massís de la Calma. Els primers anys de la seva vida transcorregueren a Picamena, mas de les rodalies d'Aiguafreda. A continuació, es traslladà a la Castanyera, del municipi del Brull; i quan tingué vint-i-tres anys se n'anà a viure al Bellit, on s'està actualment. Com us podeu imaginar, en Ramon és una de les persones que més es coneix

aquest racó del Montseny i, malgrat els seus setanta-tres anys, conserva el cap claríssim i un sentit de l'humor i una lletra menuda admirables.

UN MAS: EL BELLIT

El Bellit és una masia grandiosa; probablement una de les més grans de la Calma. Es troba ajaçada, entre prats, en el cantell occidental d'aquest altiplà, a una altitud de 1.060 m. Des d'aquesta talaia, la vista és magnífica i s'enfonsa, sense entrebancs, fins a la blavosa serralada pirinenca. Molts són els aspectes interessants que ofereixen aquesta pairalia i els seus voltants, tals com una isolada i descomunal alzina, les ruïnes de l'ermita romànica de Sant Nicolau, les sepultures del Fossar dels Moros o les enigmàtiques restes de les Cases Velles. En aquesta ocasió, però, voldria centrar-me en un objecte que forma part, com deia més amunt, d'aquell conjunt d'elements evocadors d'una forma de vida ja perduda: el bugader de cendra.

ELS BUGADERS DE CENDRA

Aquesta mena de safareigs eren esculpits en pedra i generalment tenien forma de vas o copa sense peu. Les mi-

*La masia del Bellit, al cor de la Calma.
Foto: Joan López.*

LES ARRELS

Bugader de cendra del Bellit.

Foto: Joan López.

des eren variables, però podien assolir, com en el cas del bugader del Bellit, un metre d'alt per un altre de diàmetre i uns deu centímetres de gruix. És destacable el fet que el recipient era tallat d'una sola peça.

L'aspecte del bugader era francament tosc, neolític; i com a tota sofisticació presentava tan sols un petit forat de desguàs o bonera prop de la base. La zona immediatament al voltant de la boca externa de la bonera era quadrejada fins a fer-la sobresortir de la resta de la superfície del recipient. Finalment, el bugader era instal·lat sobre un pedestal per a deixar prou espai sota l'orifici de desguàs.

Contràriament al que hom podria pensar, el bugader no s'usava pas per a rentar la roba bruta, sinó per a blanquejar-la. Així, doncs, la roba era rentada prèviament abans de fer la bugada, encara que també es confiava en aquest segon procés per a acabar d'aconseguir el toc de netedat desitjat. L'element clau de l'operació d'emblanquiment, és a dir, la substància equivalent al lleixiu, tan corrent avui dia com inexistent aleshores, era aquella que caracteritzà aquest tipus de bugaders: la cendra. Cal aclarir abans que el lleixiu s'obtenia per dissolució o rentat de les cendres amb aigua calenta, com tot seguit veurem. El fet que fos necessària l'aigua calenta en abundància obligava a col·locar el bugader vora la llar de foc, sovint encaixat en un entrant o esmotxadura de la paret fet a propòsit. En altres ocasions, era instal·lat en un annex de la casa, però llavors calia habilitar-hi un lloc per a fer la fogaina. Ambdós casos són observables al Bellit, però el bugader exterior, que és el reproduït a la fotografia, és singularment atractiu per les seves dimensions.

El procés que se seguia per a passar la bugada era el següent. Mentre s'escalfava a la fogaina l'aigua de la caldera, s'omplia el bugader de roba. A continuació, es cobria amb un drap o

cendrer i s'hi afegia cendra a sobre, refredada i netejada de pols. Un cop enllestits aquests preparatius, el bugader restava a punt per a rebre l'aigua, la qual, finalment, s'hi abocava quan arrencava el bull.

Després d'escolar-se a través de tot el gruix de roba, l'aigua, ja freda, es recollia en rajar per la bonera i es retornava a la caldera per tal de tornar-la a escalfar.

Aquest procés s'anava repetint successivament fins que l'aigua ja sortia calenta per l'eixidor. Aleshores, la bugada es donava per acabada.

L'aigua, després de tantes passades, esdevenia blanca i llepissosa, amb certes propietats detergents, motiu pel qual era aprofitada com a sabó. Aquest sabó tan peculiar s'usava posterior-

ment per a rentar tota mena d'estris i objectes, especialment la vaixel·la. Tenia un inconvenient, tanmateix, i era la seva causticitat. La companya d'en Ramon m'ho explicava així: «...i al final, les mans et quedaven fiïnes».

Avui dia, l'elaboració industrial del lleixiu ha arraconat i deixat en desús els tradicionals bugaders de cendra. Quantes coses ha menat a l'oblit l'avenç tecnològic! Els pous de glaç, les carboneres, els forns de calç i de pega, etc., formaven part d'un sistema de vida ja eclipsat, rústic si voleu, però enginyós i subtilment integrat al medi natural.

Caldria que nosaltres no arraconéssim en la memòria aquests petits elements integradors del paisatge humà de la muntanya.

Els esports motoritzats a la muntanya

Miquel Rafa i Fornieles

Des que els esports amb motor, i més concretament el motorisme, es van començar a popularitzar al nostre país, les relacions entre excursionistes i motoristes s'han caracteritzat per una convivència difícil, plena d'aspres anècdotes i situacions tibants. Ben segur que molts dels qui anem a peu per la muntanya podem recordar alguna experiència desagradable per causa d'alguna actitud poc cívica o de comportaments inadequats de persones generalment poc respectuoses amb el medi natural, propis d'una mentalitat urbana i gens habituada al camp i a la natura. De vegades alguns enfurismats passejants tampoc no han estat a l'altura de les circumstàncies i, deixant-se dur per la passió, han fet objecte de les seves pedrades el desconsiderat motorista que ha estat a punt d'atropellar-los...

També és cert que hi ha excepcions i que no tots els qui van a cavall d'una moto han de ser per força els «invasors» de les muntanyes, sinó que també n'hi ha que són conscients de fins a on cal arribar i a on no s'ha de fer, o de com cal comportar-se davant d'un ramat, d'una propietat privada o d'uns excursionistes que gaudeixen de la tranquil·litat del bosc o del cant d'un ocell.

Malgrat tot, l'impacte de la circulació d'un vehicle a motor en la natura és un fet objectiu i real, i que es pot resumir en dos grans aspectes.

Primerament, l'efecte erosiu sobre el sòl, la vegetació i els camins, que lò-

gicament és més important a mesura que el pendent és més fort i la freqüentació més gran. Aquests efectes són molt més greus del que pot semblar en un país com el nostre, de característiques mediterrànies, i que està sotmès a un règim de pluges irregular i torrencial, i on a molts indrets la capa de sòl i la coberta vegetal són molt escasses i fràgils. Així, doncs, una derrapada o marca a terra provocada pels pneumàtics es pot convertir, després d'unes pluges, en un gran solc de difícil recuperació natural. Això és vàlid per a tots els pneumàtics, incloent-hi els mal anomenats «ecològics». Aquest augment de l'erosió és especialment nociu a les capçaleres de les valls i rius, és a dir, a les zones de muntanya de pendent més o menys acusat i que solen ser les zones on més es practica el motorisme. El problema de l'erosió, i l'augment progressiu de la desertització que comporta, és un dels més preocupants —si no el primer— a la conca mediterrània, com han posat de manifest les darreres reunions i els darrers congressos d'experts (per exemple, aquesta primavera en la reunió de Ministres de Medi Ambient de la CEE celebrada a Extremadura).

L'altre gran bloc de conseqüències negatives és el que fa referència a les molèsties a la fauna, sobretot d'aquelles espècies que viuen en llocs apartats i que són de caràcter espantadís i antropòfob. Els més afectats són els vertebrats grossos, com ara l'isard, la

perdiu blanca i els rapinyaires. La fugida que se sol provocar pot ser especialment delicada en l'època de reproducció, quan té lloc la incubació i les cries encara són massa joves. Es coneixen molts casos d'abandonament de postes i nius o de bestiar estimbat (isards, ovelles) en una fugida. Aquestes molèsties són més grans quan se circula fora de pistes i per llocs apartats. En això, també hi intervenen de vegades grups de persones a peu que van per la muntanya cridant en excés o amb ràdios a tot drap...

Un altre efecte, de menor extensió però igualment nociu, és provocat concretament pel trial quan es practica a la llera de rius i torrents. A més d'alterar i remoure el fons, és fàcil que es produeixin fugues d'oli o carburant, i que resultin contaminats els rierols que, situats en llocs poc accessibles, estan més nets del que sol ser habitual. Evidentment, el trial no és, per aquest motiu, el gran contaminador dels rius; desgraciadament, hi ha moltes altres causes d'un abast molt més gran, però no per això deixa de produir uns efectes, i uns efectes que tindrien una solució ben fàcil.

El fet és que aquestes pràctiques s'han anat generalitzant en molts indrets de les nostres muntanyes, i que les polèmiques anaven creixent fins al punt que no semblava gens fàcil trobar-hi un final clar.

UNA MICA D'HISTÒRIA

La celebració dels «6 dies internacionals d'Enduro» a la Cerdanya, a finals de l'estiu de 1985, on el traçat dels circuits afectava el Parc Natural del Cadí-Moixeró, va significar el punt culminant d'aquella espiral que enfrontava els excursionistes i amants de la natura per un costat, i els motoristes per l'altre, i al mateix temps es posava de manifest la necessitat de regular aquestes activitats, de manera que fossin compatibles amb la preservació de la natura.

A partir d'aleshores es van iniciar una sèrie de reunions entre totes les parts; difícils al començament, quan ni la Federació d'Entitats Excursionistes ni els grups ecologistes més radicals

DEFENSA DE LA NATURA

volien acceptar un principi de negociació, que van dur a terme, entre altres, DE.PA.NA i el CEC. Es va començar a elaborar un esborrany de normativa, que va entrar, però, en una fase d'estancament per les fortes pressions de la indústria automobilística i dels afeccionats. A principi de 1987, el Comitè de Natura de la FEEC va elaborar un document amb les bases per a una correcta regulació, al qual donaven suport més d'un centenar d'entitats cíviques, culturals i científiques del país.

El juliol de 1987 sortí un decret de regulació de les competicions motoritzades en el medi natural, del tot insuficient, ja que no controlava l'activitat lliure no competitiva, que és la més estesa i la d'un control més difícil. Es creà una Comissió Assessora, de la qual formaven part les diferents federacions (automobilisme, motorisme i excursionisme), els ajuntaments, DE.PA.NA i l'administració; aquesta comissió no va funcionar mai, ja que es reuní només dues vegades sense resultats positius, però va servir per a posar de manifest les tesis conservacionistes, defensades per DE.PA.NA i la FEEC.

Finalment, i vista l'evident necessitat d'establir una normativa general, la Generalitat aprovà un nou decret (59/1989, de 13 de març) que regula tant les competicions com les activitats lliures de tots els esports motoritzats que es practiquin en el medi natural.

QUINA ÉS LA NORMATIVA DE REGULACIÓ?

Amb l'objectiu de donar a conèixer als excursionistes quines són les principals normes vigents pel que fa a la circulació motoritzada en el medi rural, exposarem, de forma resumida, els punts concrets del decret. Per a més informació, consulteu el text legal, publicat al DOGC 1.129 del 10.4.89.

La normativa s'aplica a la circulació lliure i a les competicions de qualsevol vehicle de motor (motocicletes de motocross, Enduro o tot terreny i trial, automòbils convencionals, 4x4 o d'autocross, motoneus i qualsevol altre invent que circuli dotat d'un motor).

Per a les competicions, les federacions han d'elaborar anualment un calendari dels circuits i de les proves previstes, que estarà sotmès a l'aprovació de la Direcció General del Medi

El prat destruït i aixaragallat per efecte del pas de les motos a la vall de Noucreus de Núria. Foto: J. Nuet Badia (9/1987).

Natural, prèvia supervisió de la Comissió Assessora.

Als espais naturals protegits no és permesa la circulació camp a través ni fora de carreteres o pistes habilitades per al pas d'un automòbil. És a dir, que si per un camí no hi pot passar, per estret, un automòbil, tampoc no ho podrà fer una moto. Tampoc no es poden fer competicions dins aquestes àrees.

Els espais naturals protegits són:

Espais naturals de protecció especial: Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, Parcs Naturals de Cadí-Moixeró, Zona Volcànica de la Garrotxa, Massís de l'Albera, Aiguamolls de l'Empordà, Montseny, Corredor-Montnegre, Montserrat, Sant Llorenç del Munt, Garraf i Delta de l'Ebre.

Reserves Naturals: (Delta del Llobregat, Font Grogà, Bosc de Bonabé, Les Bordes, Mas de Melons, Bosc de Poblet, etc.).

Reserves Nacionals de Caça: Alt Pallars-Aran, La Cerdanya, Cadí, Freixer-Setcases i Ports de Beseit (totes aquestes zones eren fins ara zones tradicionals de la pràctica del motorisme, sobretot Freixer-Setcases).

Espais inclosos al Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN). Hi ha una llarga llista de 197 indrets, que serà aprovada, segons fonts oficials, el desembre d'enguany. Inclou les dues categories anteriors i tot plegat comprèn, aproximadament, el 18% del país.¹

En tota la resta de terrenys forestals (és a dir, zones que no són ni urbanes ni agrícoles), no es pot anar camp a través. D'aquesta manera, el camp a través només es pot fer en àrees urbanes marginals o terrenys urbanitzables, i camps de conreu abandonats o sense sembrar (sempre que no sigui en zones d'interès natural).

En casos especials de conservació, prevenció d'incendis, etc., es podran prohibir temporalment el pas de vehicles per pistes i camins. Per contra, les normes anteriors no s'aplicaran quan sigui necessària la circulació per a realitzar serveis públics, activitats agropecuàries i forestals.

Hi ha una Comissió Assessora en matèria de circulació motoritzada en el medi rural, formada per representants de les federacions (motociclisme, auto-

mobilitat, entitats excursionistes), Direccions Generals (Medi Natural, Medi Ambient i Esport), Federació i Associació de Municipis de Catalunya i la Institució Catalana d'Història Natural. Sorpren l'exclusió d'algun representant de les associacions de defensa de la natura, com ara, per exemple, DE.PA.NA, que formava part de l'anterior comissió. Per a qualsevol consulta, denúncia, etc., els excursionistes ens podem adreçar, doncs, a la FEEC.

INFRACCIONS I SANCIONS

Aquí, malauradament, les coses ja no són gens clares, ja que és evident que perquè es compleixin correctament totes aquestes normes, convé que estiguin ben tipificades, i que els mateixos motoristes i automobilistes siguin els primers a conèixer-les. En qualsevol cas, si observeu l'incompliment d'aquesta normativa, cal que presenteu la denúncia com més aviat millor a la patrulla de guardes forestals, guàrdia civil o directament als Serveis Territorials del Medi Natural del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.²

NOTÍCIES BREUS

a cura de Miquel Rafa

Corren mals temps per al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, l'únic d'aquesta categoria a Catalunya. De fet, internacionalment no ha estat reconegut mai com a tal, pel fet que en el seu interior es realitzen aprofitaments hidroelèctrics, una actuació considerada inacceptable en un parc nacional, i més tractant-se d'un com aquest, on hi ha el sistema lacustre més important del Pirineu. Per això no figura a la llista de parcs nacionals del món de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (IUCN).

Ara, la nova llei estatal de Conservació de los Espacios Naturales y de la Flora y Fauna Silvestres ja no col·loca aquest espai a la llista oficial dels parcs nacionals de l'Estat, per la qual cosa, deixarà de rebre

els fons destinats a la seva conservació per part de l'ICONA. Això ha estat degut al fet que el Parlament de Catalunya va aprovar l'any passat la llei de Reclassificació del Parc Nacional d'Aigüestortes, adoptant-lo com a tal segons la legislació catalana d'Espais Naturals. D'aquesta manera es volia posar fi a un conflicte de competències, que havia arribat a la curiosa situació d'haver-hi dos directors, dos cossos de guardes, dos pressupostos diferents, etc.

Val a dir, però, que en aquest traspàs el quí va sortir perjudicat va ser el mateix parc, ja que els esforços econòmics i en mitjans de l'ICONA eren força superiors als de l'administració catalana, de només quatre milions l'any 88. Fins i tot tenia en estudi una ampliació que allargaria els límits del parc fins a la frontera francesa, agafant la mata de València i l'alta vall de Montgarri, les zones més ben conservades del Pallars. Amb la reclassificació es va crear una àrea o cinturó perifèric de protecció al voltant del parc, amb mesures cautelars per a evitar una degradació forta al mateix límit. Però això no ha agradat gens als municipis dels voltants, que tenen els ulls posats en projectes de desenvolupament turístic en aquestes àrees. Per aquest motiu han iniciat una campanya per a retallar aquesta zona perifèrica, i fins i tot van impulsar una proposta parlamentària que no va prosperar.

Per acabar-ho d'arreglar, el Patronat de Protecció del parc, amb representació dels municipis i dels altres organismes o entitats interessades (per cert, el CEC no hi és, tot i tenir-hi un refugi a dins i un altre al seu límit), que s'havia d'haver creat ja el mes de juny del 88, no ho ha estat encara, quan precisament és més necessari que mai. Esperem que no es tardi gaire a fer-ho, ja que és el millor i únic fòrum de debat per a parlar del futur d'aquesta poc afortunada joia del nostre Pirineu.

1. Tenint en compte l'interès d'aquest Pla, un cop estigui aprovat, intentarem explicar-lo detalladament en un proper número de MUNTANYA.

2. Seccions Territorials del Medi Natural: Barcelona 08028, Sabino de Arana, 22, (93) 330 65 00. Girona 17001, Sant Francesc, 29, (972) 20 09 87. Lleida 25004, Camp de Mart, 35, (973) 24 66 50. Tarragona 43002, Avinguda Catalunya, 50, (977) 21 78 78.

Les fonts Wallace

Ramon Canals i Guilera

París, Barcelona i Sant Sebastià són tres ciutats europees que, salvant les distàncies, tenen tanmateix unes quantes facetes en comú.

Un dels aspectes que les agermanen és, sens dubte, l'existència d'elevacions topogràfiques des d'on es domina tota la ciutat. Ben poques ciutats hi ha al món que tinguin una talaia com el Montmartre parisenc, el Tibidabo i el Montjuïc barcelonins o el mont Urgull i l'Igueldo de Sant Sebastià.

Curiosament, també coincideixen en una cosa: en totes aquestes elevacions hi ha el Sagrat Cor o un funicular, un parc d'atraccions o un castell. Sant Sebastià i Barcelona tenen mar, tenen platja, tenen port. París té un port fluvial, gràcies a un Sena navegable amb les seves grans barques. Sant Sebastià té el riu Urumea. Barcelona té —o millor, va tenir— el seu riu, avui cobert: la famosa Rambla, paraula àrab que significa «torrent».

Les semblances no s'acaben pas aquí. Aquestes tres aglomeracions urbanes reberen un gran impuls aproximadament al mateix temps —fa més d'un segle—, amb l'aplicació dels plans d'urbanisme o eixample de tres personatges: Haussmann, Cerdà i Cortázar, que van donar, respectivament, a les tres ciutats el segell de l'època o l'atmosfera particular que, certament, fa que cadascuna recordi vagament les altres.

Cap al 1850 un anglès, Sir Richard Wallace, viatger infatigable, milionari i

filantrop, s'agradà de París i s'hi quedà a viure. Una de les seves obsessions eren les fonts públiques. Per això va encarregar a Charles Le Bourc que li esculpís un model de font, que consistí en un pedestal amb quatre nimfes que aguantaven una cúpula amb els braços enlaire. A l'aigua, que queia verticalment del centre de la cúpula, s'hi arribava un xic incòmodament utilitzant un got metàl·lic ben poc higiènic fermat amb una cadena. Els gossos i els ocells ho tenien més fàcil amb un petit abeurador.

D'aquest model de font, Sir Richard Wallace en va fer fondre en ferro un centenar, que el 1872 regalà a la ciutat de París. La desídia de tots, però, va anar fent minvar aquesta quantitat, que avui dia ha quedat reduïda a ben pocs: només quatre.

La Barcelona de 1888 va tenir la sort de rebre una dotzena d'aquestes fonts, però, malauradament, només en queden dues a la Rambla, una altra a la cruïlla de la Gran Via amb el passeig de Gràcia i una altra als jardins particulars de la Societat d'Aigües de Barcelona.

Sant Sebastià va resultar també afortunada en el repartiment de Sir Wallace i aconseguí d'instal·lar al passeig de la Concha i a la Zurriola, com a mínim, un parell d'aquestes fonts, de les quals, el 1932, Dionís de Azcue, en el seu llibre *Mi pueblo, ayer*, diu que ja no existien. El que no diu aquest autor és que es tractés de fonts Wallace.

Hem d'indicar, però, que Dionís de Azcue segurament comet un error d'apreciació quan indica que aquestes fonts eren formades per una cúpula sostinguda per tres figures, perquè en realitat les nimfes són quatre. Aquestes obres, amb la humitat pròpia i l'ambient salí de la Concha, devien estar sempre rovellades i suposem que van ser traslladades a un nou emplaçament més arrecerat: el passeig de França de Sant Sebastià, on n'hi ha tres encara actualment, sense que hi ragi aigua, com a escultures en una zona enjardinada.

Altres ciutats del món tenen també fonts Wallace: n'hi ha una a Rotterdam, dues a Lisburn (Ulster), una a Ilfracombe (Anglaterra), a Grandy (Canadà), a Recife (Brasil) i a Maputo, abans anomenada Lourenço Marques (Moçambic). També en té una la Wallace Collection, de Londres.

Seria interessant que algun viatger curios fes un inventari més extens d'aquestes fonts, si fos possible, i es pogués veure, així, fins on va arribar la filantropia de Sir Richard Wallace, al qual volem retre homenatge des d'aquí.

Un lloc més a recordar: Ansabere

Joan Cervelló i Vila

A la Sílvia, per conviure
amb un món tan diferent
com és la muntanya.

*I abans que la neu deixi
el fons de les valls,
jo estaré impacient
perquè sabré
que una nova vida
comença.*

J.E. Farreny

Un dijous més, al raconet habitual, torna a ser el dia de trobada per aquella gent que, sortint del ritme rutinari de la ciutat, busca la seva satisfacció personal convertint la muntanya en el desig escollit.

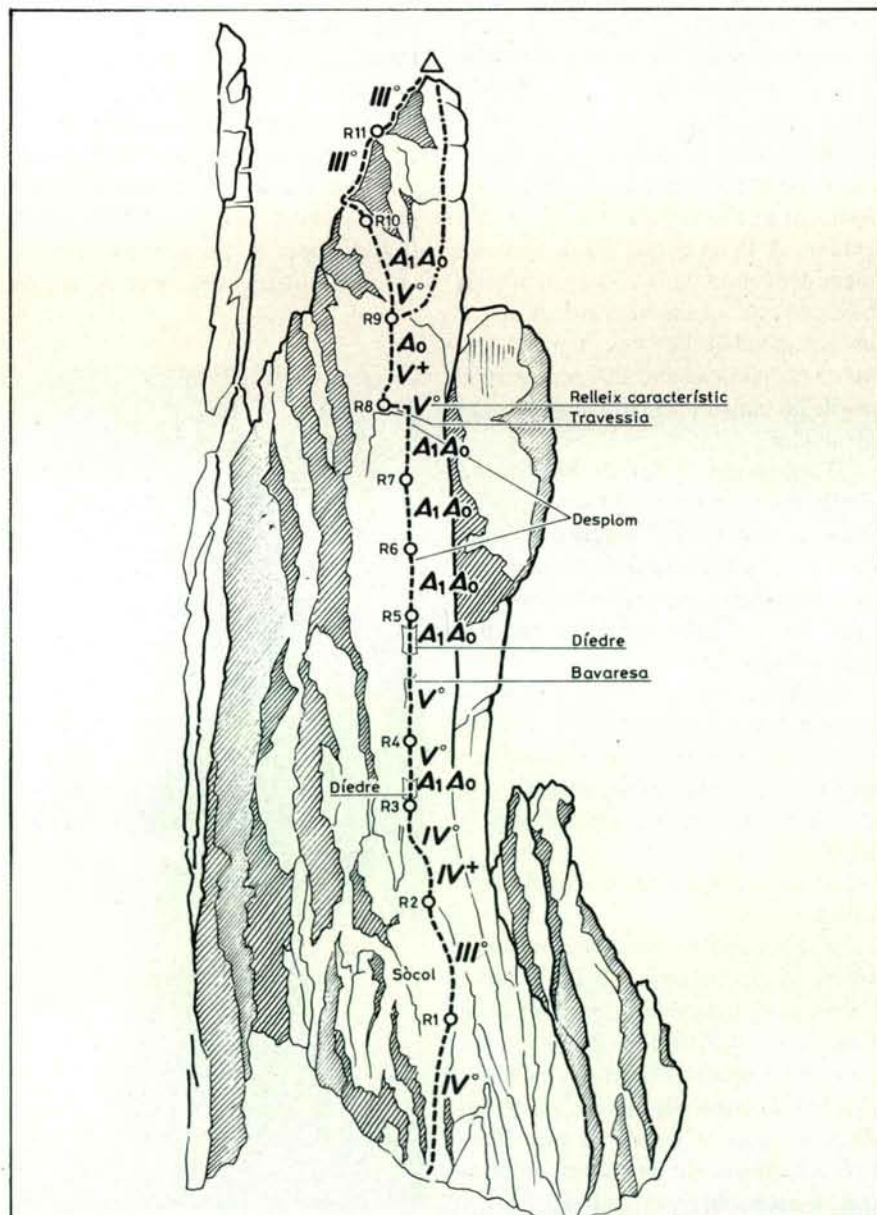
Les prediccions del temps són bones (així ho diuen) i les ganes d'anar al Pirineu no minven. Pensem; hi ha propostes; no queda decidit... Però, amb un bon feix de papers, el dissabte sortim en direcció a Lleida. Discussions, converses, propostes... Finalment, una zona ha semblat tenir més interès aquest cop: Ansabere!

Deixem el cotxe al final de la pista que surt del poble de Lescún, al pont Lamary. Després de caminar una hora, arribem a les cabanes d'Ansabere. Cent metres més amunt, una espessa boira no ens deixa gaudir del paisatge que ens ofereix aquest racó tan maco del Pirineu. Decidim, doncs, de quedar-nos tota la tarda fent pànxing.

L'AGULLA PETITA D'ANSABERE

Són les set del matí. Tot just el sol retorna els colors de la vall, perduts a la nit. Esmorzem i, acompanyats d'un dia excel·lent, comencem a pujar per un camí que poc després es convertirà en un pedregar calcari que no deixarem fins a peu de via.

Sobre nostre, un esperó s'aixeca gairebé a frec de la perfecció: és l'esperó sud de l'agulla petita d'Ansabere. Ens ho fem a palletes i... Començo. Els tres primers llargs de corda no són difícils, però és fàcil perdre's i la roca és mediocre. Els propers llargs, guanyant de cop la verticalitat i molts cops superant-la, donen l'ambient i l'elegància a l'esperó. Dos-cents metres més amunt,

ESCALADA

Visió aèria del paisatge que envolta la via de l'esperó sud de l'agulla petita d'Ansabere, des del flanqueig de la meitat de la via. Foto: Joan Cervelló.

ferent a l'habitual per a nosaltres, des de l'agulla petita podem observar tot el circ d'Anie-Ansabere, amb la cara nord de l'agulla gran a primer terme.

Ansabere..., un lloc més a recordar.

DESCENS

Desgrimpem una trentena de metres en direcció nord, fins a la instal·lació d'un *rappel* un xic amagada. Després, flanquegem cap a l'esquerra per uns relleixos estrets i pedregosos però fàcils, que ens condueixen sota de la bretxa entre el pic d'Ansabere i l'agulla gran. Remuntem aquesta agulla per una xemeneia-canal (uns quaranta metres de II). Continuem pel vessant sud, fins al coll de Petretxema, per a baixar cap a les cabanes d'Ansabere.

DADES D'INTERÈS

Pernoctació: cal portar sac de dormir i estora. La cabana d'Ansabere té cabuda per a unes deu persones, amb possibilitat de fer foc.

Aproximació a les agulles: de les cabanes d'Ansabere a peu de via, 1 h.

Nom de la via: «Spigolo sud» de l'agulla petita d'Ansabere.

Horari: de 6 a 8 hores.

Material: un joc de tascons i força cintes exprés (via equipada, menys els tres primers llargs).

Desnivell: 300 m, aproximadament.

Dificultat: MD+.

Primera ascensió: Despiu, Luquet, Boisson, Bellefon, 1967; més tard Erik Boileau faria la sortida directa.

Ascensió feta per Joan Campanya i Joan Cervelló, del CEC, el 25 d'octubre de 1988.

Aquesta zona té moltes possibilitats, tant a l'estiu amb excursions i escalades, com a l'hivern amb ascensions i travesses d'esquí de muntanya.

un curt flanqueig trenca la perpendicular de la via. Reunió. A baix, l'estimball és impressionant.

L'escalada, aèria però segura, és un xic entretinguda pels nombrosos passos d'artificial que hi ha, amb algunes sortides en lliure.

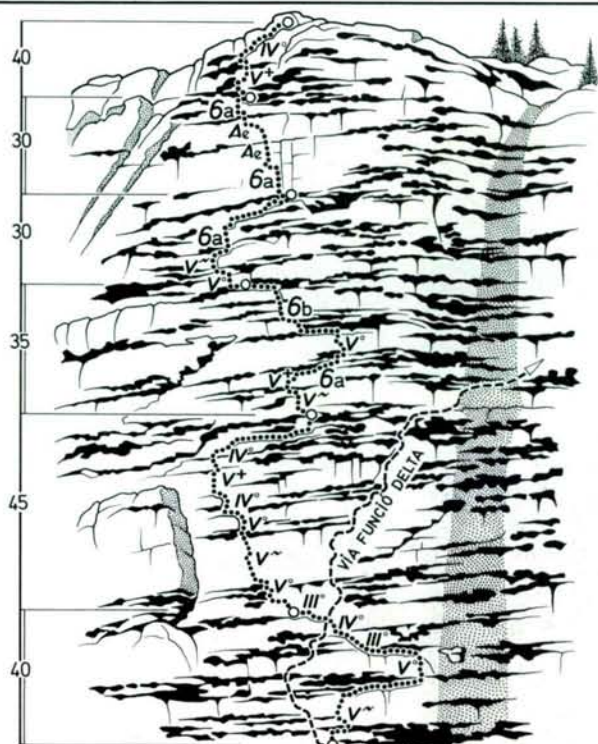
Recupero. Puja en Joan fins a on sóc jo, i continua sense pensar-s'hi gaire. Ens queden tres tirades fins al cim, on podrem gaudir d'una roca excel·lent. El company arriba a la reunió; el llarg de corda és sostingut i principal-

ment en lliure. Ara tenim dues opcions: flanquejar a l'esquerra, per on va la via Bellefon, o bé continuar recte per la directa Erik Boileau, que acaba just al cim. Bé, em sembla que prendre la primera opció seria com deixar les postres en un dinar de Nadal. Continuo, doncs, per l'itinerari més atraient. Una tirada assenyalada pels *spits* existents em porta, sense cap pèrdua, a trenta metres del cim.

Finalment en Joan fa el darrer llarg fins dalt. Envoltats per un paisatge di-

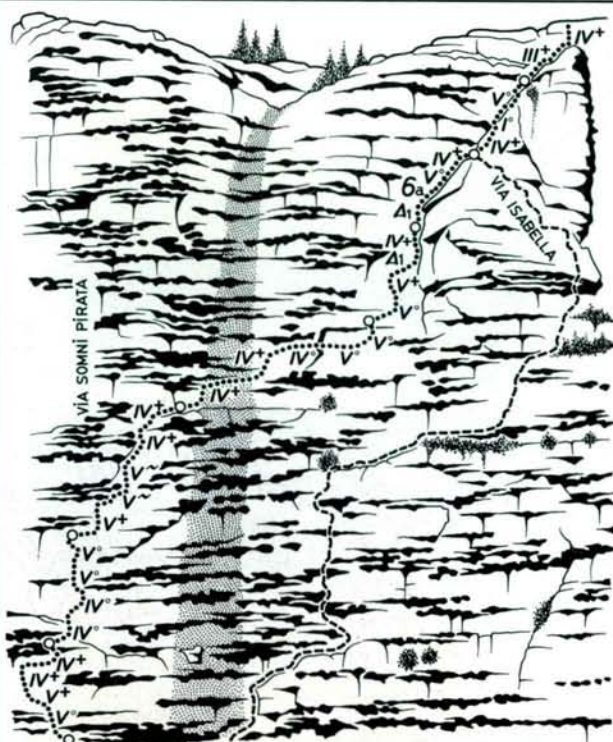
VIES D'ESCALADA

SERRAT D'ODÈN (paret de Canalda)

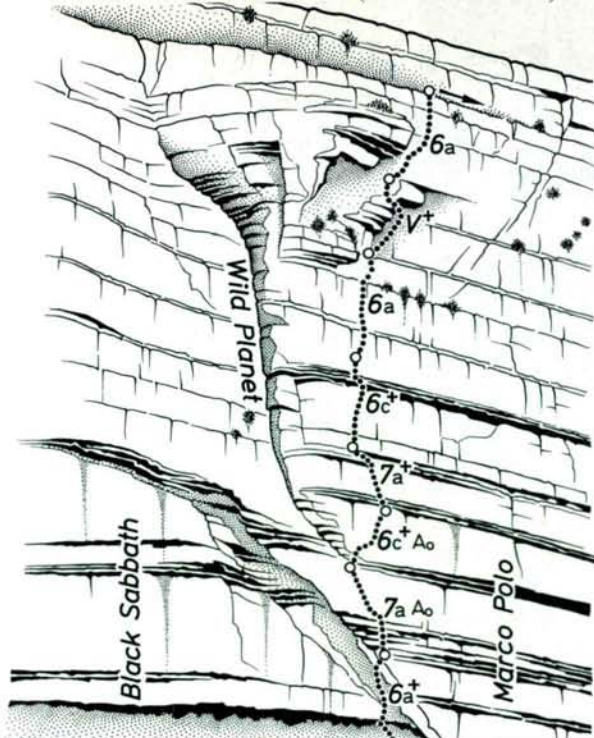
- Via «Somni pirata» (200 m, ED inf.),
1ª asc.: 22-X-89, per Manolo Vilchez, Josep Vila i A. Ballart.

SERRAT D'ODÈN (paret de Canalda)

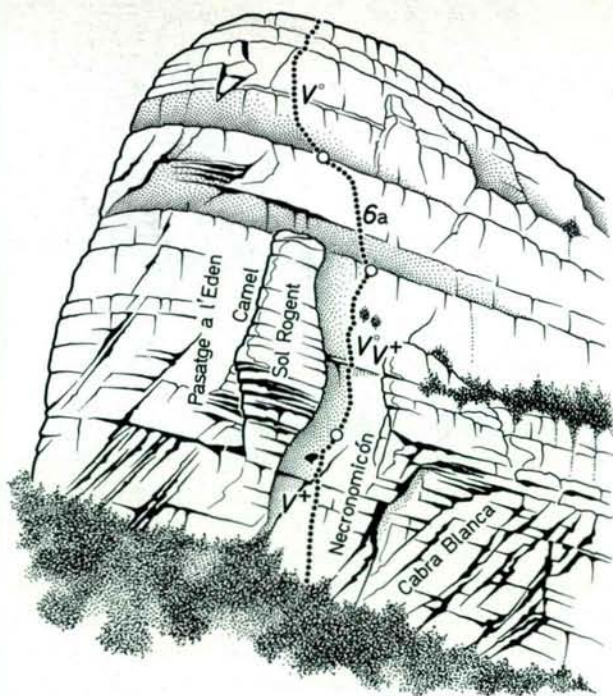
- Via «Funció Delta» (200 m, MD sup.),
1ª asc.: 1-X-89, per Joan Marceló i Josep Mª Cases.

VILANOVA DE MEIÀ (roca dels Arcs)

- Via «Fase terminal» (225 m, ED sup.).
1ª asc.: 2-VII-89, per Juli Solera,
Ramon Artigas i Josep Escofet.

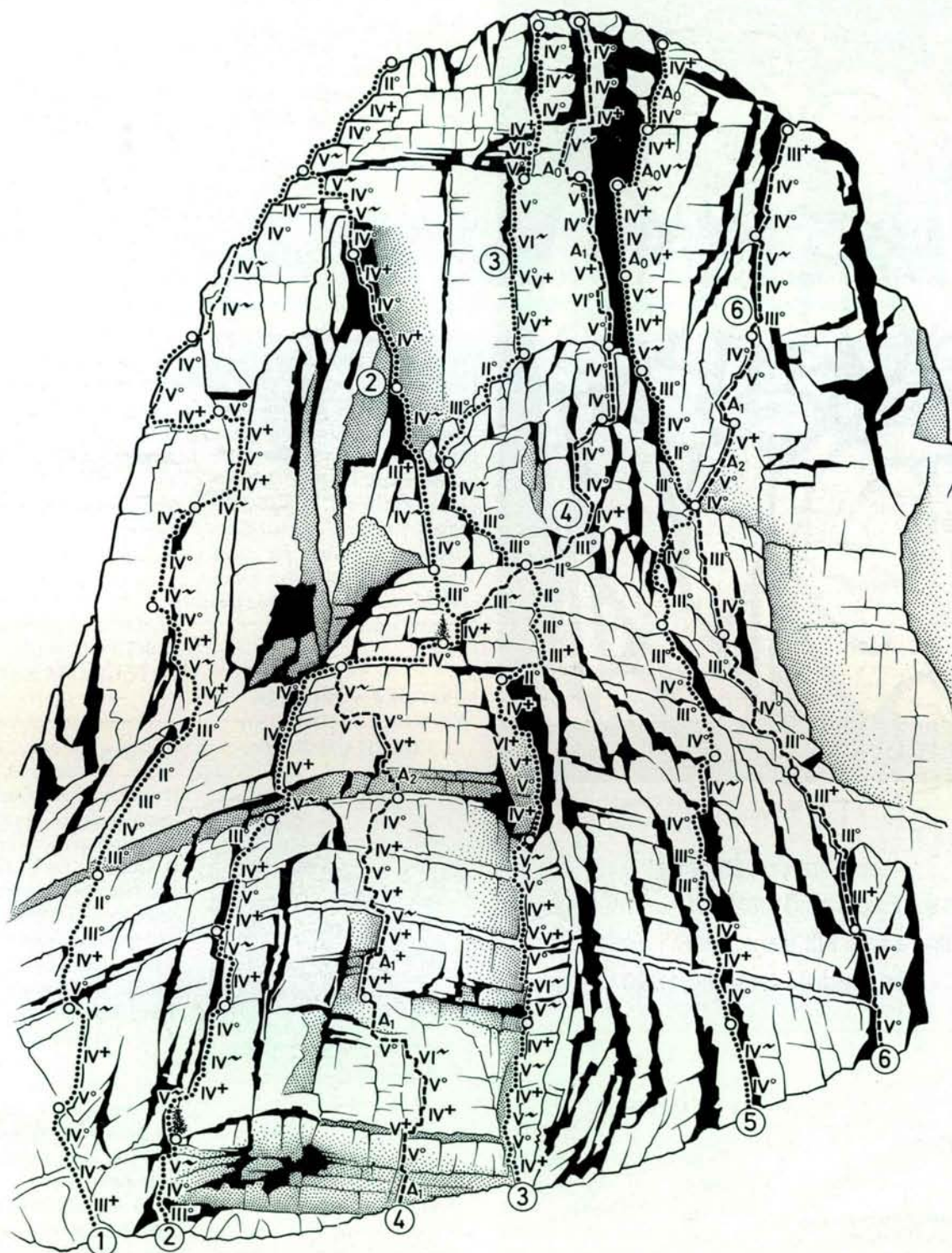
VILANOVA DE MEIÀ (roca dels Arcs)

- Via «¿A dónde vas Vicente?» (135 m, MD sup.), 1ª asc.: 4-VI-89, per Albert Campo i Emilio Ortega.

VIES D'ESCALADA

SERRA DE CADÍ (roca de l'Ordiguer)

- ① Via «Berta» (350 m, MD), 1ª asc.: 9-VII-83, per Jordi Lalueza i Jaume Matas.
- ② Via «Anglada-Cerdà» (350 m, MD), 1ª asc.: 6-VI-65, per J. Manuel Anglada i J. Cerdà.
- ③ Via «Cerdà-Pokorski» (350 m, ED), 1ª asc.: 12-X-59, per J. Cerdà i Heinz Pokorski.
- ④ Via «Stravaganza» (350 m, ED inf.), 1ª asc.: 9-VII-89, per Armand Ballart i Manolo Vilchez.
- ⑤ Via «Sánchez-Gali» (350 m, MD sup.), 1ª asc.: 6-IX-71, per Josep Sánchez i Ramon Gali.
- ⑥ Via «Nitús» (300 m, MD), 1ª asc.: 17-VII-83, per J. Musachs i M. Casas.

Dibuix de Josep M^o Nuet Martí

La junta directiva del
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
desitja a tots els seus socis i amics un
Bon Nadal i un Felç 1990.

CRÒNICA DEL CENTRE

EX.FA.VE.PRO.

El curs passat va tenir lloc l'excursió 160 del grup de l'EX.FA.VE.PRO. La sortida va ser al monestir de Sant Pere de Casserres, lloc on precisament s'havia fet la primera sortida l'any 1971. Els presents a l'excursió d'aquest any i que també van ser assistents d'aquella primera i ja tan llunyana sortida eren els matrimonis Puyol i Macià. En un senzill record d'aquell fet, Carles Macià va adreçar un breu parlament

als assistents, recordant que la iniciativa d'organitzar unes excursions amb ve-hicles propis, tendent a reunir en un acte social del Centre el que fins aleshores només eren sortides aïllades, inconegudes i sense cap transcendència social, havia sortit del matrimoni Puyol, molt principalment de l'Angelina (e.p.d.), iniciativa a la qual es va unir la col·laboració del matrimoni Macià.

També va fer esment que, com totes les coses que volen ser importants, els començaments van ser difícils, però que la voluntat i la tenacitat al llarg d'anys van acabar obtenint l'èxit que és de tots ben conegut, un èxit que ha continuat en els darrers anys sota el guiatge d'en Jaume Puyol i la Núria Martí. Finalment, va acabar desitjant a tots els assistents, tan fidels al grup, que per molts anys poguessin continuar recorrent els camins i les muntanyes que tant estimem.

ÈXIT DE LA PRIMERA EXPEDICIÓ FEMENINA AL CHO OYU (8.201 m)

L'èxit ha coronat la primera expedició femenina catalana i de tot l'estat espanyol a un cim de més de vuit mil metres. L'objectiu d'aquesta expedició era el cim del Cho Oyu, de 8.201 metres, situat al massís de l'Himàlaia, a la frontera entre el Nepal i el Tibet, actualment ocupat per la Xina.

Les alpinistes Magda Nos i Mònica Verge, consòcies nostres, feren el cim el dia 19 de setembre.

Uns quants dies després van poder ser felicitades personalment pel president del Centre, Josep M^o Sala, a Katmandú, amb el qual van coincidir.

Les dues expedicionàries van arribar a Barcelona el dia 4 d'octubre i foren rebudes a l'aeroport per un nombrós grup d'amics. En aquest grup, cal destacar-hi la presència de Marta Ferrussola, esposa del president de la Generalitat de Catalunya, com a padrina de l'expedició, d'alts càrrecs esportius de Catalunya i de molts consocis del Centre, entre els quals hi havia una bona representació de la junta directiva.

No cal dir que les felicitem cordialment pel seu èxit i que esperem poder oferir, des d'aquestes planes de MUNTANYA, un bon reportatge de la seva expedició.

J.N.B.

EL XIII PREMI PIUS FONT I QUER DE FOTOGRAFIA BOTÀNICA

El passat dia 18 d'octubre se celebrà a la sala d'actes del Centre la concessió del XIII Premi Pius Font i Quer de fotografia botànica, organitzat enguany per primera vegada per la Secció de Geografia i Ciències Naturals. El premi, que es concedia a la millor col·lecció de diapositives en color de flors dels estatges alpi i subalpi del Pirineu, fou guanyat per Joaquim Ferràndiz, que ja havia guanyat el premi en l'edició anterior.

Al premi d'enguany, hi han estat presentades vint-i-quatre col·leccions de deu diapositives cada una, que foren projectades en el mateix acte.

La concessió del premi coincidí amb l'obertura del curs del Grup d'Estudis Botànics Ramon Pujol i Alsina, grup que, com recordaran els nostres lectors, es formà l'octubre de 1986, i congrega un bon nombre d'amants de la natura que porten a terme un seguit d'excursions i d'altres activitats relacionades amb la botànica.

J.N.B.

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

CENTENARI DEL NAIXEMENT DE MOSSÈN BATLLE

Entre els actes celebrats per a commemorar el centenari del naixement del qui fou soci del Centre i motor i guia dels Minyons de Muntanya, mossèn Batlle, cal destacar el que tingué lloc durant els passats dies 23, 24 i 25 de juny a la vall Ferrera.

El 23 al vespre fou encès el tradicional foc de Sant Joan al cim de la pica d'Estats, que amb els seus 3.143 m és el més alt de Catalunya, i l'endemà, dia de Sant Joan, tingué lloc una recollida de deixalles tot al llarg de la vall que porta a la Pica per nombrosos grups d'escoltes i d'antics escoltes. Fou una acció ben planejada que comptà amb l'ajuda d'un helicòpter per a retirar la gran quantitat de porqueria recollida i situada prop de l'estany superior d'Estats. També foren col·locats uns grossos indicadors de fusta, ben afermats a terra, senyalitzant el camí a la Pica. Tant de bo no s'hagi de repetir aquesta acció, perquè la cura dels excursionistes a no embrutar la natura sigui una cosa normal i efectiva.

El dia 25, i al pla de Boet, on s'havia instal·lat el campament, tingué lloc una celebració eucarística amb nombrosa assistència.

El Centre estigué representat en aquests actes pel president,

acompanyat d'altres membres de la junta directiva.

La nostra felicitació als antics escoltes, per aquesta bona obra feta amb motiu de festejar l'aniversari del naixement de Mn. Batlle.

J.M.S.A.

EXCURSIÓ AMB EL PRESIDENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

El passat dia 9 de setembre, un grup de socis del Centre amb el seu president acompanyà el President de la Generalitat de Catalunya, M.H. Sr. Jordi Pujol, i la seva esposa, Marta Ferrussola, en l'excursió que feren a les fonts del riu Segre.

Una nombrosa comitiva sortí de Núria i, pel coll de Finestrelles, anà fins al naixement del riu Segre, ja en terres de la Catalunya Nord. Allí, després d'un dinar de motxilla, en una senzilla cerimònia, es col·locà una petita placa commemorativa d'aquest acte en una gran pila de pedres aixecada pels assistents, placa que indicava el naixement d'un riu totalment català, que en el seu llarg curs fertilitza i dona vida a tantes terres, la majoria terres de Lleida.

Un nombrós grup lleidatà, del qual havia sortit la idea d'aquest homenatge al riu Segre, fou present en l'excursió portant moltes senyeres, que voleiaven sota un cel gris i emboirat.

Alguns alcaldes de les viles ceretanes franceses volgueren sumar-se a l'acte i pujaren des del fons del circ de la Culassa. El batlle de Llo pronuncià un bell parlament de germanor en català, contestat amb un de ben planer i entenedor del President de la Generalitat de Catalunya.

Acabats els parlaments i després de cantar "Els Segadors", la majoria dels assistents baixaren cap al circ de la Culassa i Llo, i el grup del Centre tornà cap a Núria.

J.M.S.A.

LLIBRES I MAPES

COSTABONA

Ll. Birba i X. Coll. Ed. Alpina. Granollers, 1989. Guia adjunta al mapa: 28 pàgs.

Fa tres anys que l'Editorial Alpina publicà l'última edició d'aquest mapa. Creiem, per tant, que la reedició que acaba d'aparèixer obeeix més aviat a criteris editorials (reaprovisionaments, per exemple) que no pas a necessitats d'actualització, ja que les variacions que hi ha hagut de 1986 fins ara han estat escasses, llevat d'alguns detalls, ben significatius tanmateix.

Sobre aquest respecte hem observat que alguns camins i, fins i tot, alguna pista de muntanya, han estat remodelats damunt el mapa: el camí de Rocabruna al coll de Vernet, el de Fabert a Espinabell, la pista d'Espinauga, la de Freixenet de Camprodon, etc. D'altres camins, avui en desús, s'ha reduït el gruix del traç o bé s'ha escurçat fins a deixar-lo al límit actual. El mateix podem dir dels nuclis habitats, on s'ha ampliat el nombre d'edificacions.

Amb tot, el dia que s'obri la nova carretera d'Oix a Beget serà el moment de pensar en una reedició del mapa, no tant per la nova carretera, que en el mapa deuria ocupar una part ben minsa, com pel possible impacte que la nova via pot produir en el sector. Tot i així, els veï-

nats —avui seria millor dir-ne despoblats— de Santa Maria de Bolós i de Sant Valentí de Salarsa és dubtós que en puguin resultar directament i decisivament afavorits, llevat d'haver-ne trencat un xic més l'isolament endèmic dins la comarca.

D. Aloy

RASOS DE PEGUERA - SERRA D'ENSIJA

Xavier Coll i N. Llopis Lladó. Ed. Alpina. Granollers, 1989. Guia adjunta al mapa: 32 pàgs.

La darrera primavera, l'Editorial Alpina va reeditar un altre full cartogràfic d'un sector de força interès. Es tracta dels rasos de Peguera, amb la seva petita estació d'esquí (telesquí de les Soques, de la Creu, de la Gleva i de Canals, a més d'un telesquí per a la mainada, anomenat Jardí d'Infants). Pel caràcter més aviat modest de les altituds (el Pedró, 2.067 m, els rasos de Baix, 2.056 m, i els Rasets, 1.920 m), creiem que les instal·lacions de l'indret cobreixen les necessitats d'un dels sectors pioners de l'esquí a Catalunya.

Pel que fa a la serra d'Ensijsa, no cal recordar que té la importància suficient per a justificar l'edició d'un mapa. Amb el refugi muntanyenc Delgado Úbeda, a pocs minuts del cim, el cap Llitzet (2.327 m), i la majestuosa Roca Gran de Ferrús o paret de la Gallina Pelada, és el nexa entre els Rasos i la regió del Pedraforca.

Respecte a les comunicacions d'aquesta zona, s'han anat normalitzant els enllaços entre els vessants del Llobregat i del Cardener: de Cercs i Sant Corneli de Fígols a la vall d'Ora, pel coll de la Creu de Fumanya i l'antic hostal de la Font del Pi (que llunyana ens sembla aquella travessia del Tibidado a Andorra, a peu, publicada el 1927, i feta per dos excursionistes de Sabadell, i que passava per aquell hostal,

proper a la casa del Ferrús...!). O la travessa de Vallcebre a l'Espà, per la carretera de Sal-des a Gósol, etc.

Aquest és, en resum, un sector que, com tants altres, convé tenir sempre com més actualitzat millor. Així ho ha entès la gent, millor dit, els amics d'Editorial Alpina.

D. Aloy

LA NATURA I L'HOME A LES MUNTANYES DE PRADES

Ll. Casassas, J. Poblet, J. Pujadas, J.M. Mestres, R.M. Masalles, X. Llimona, F. Mateu i J. Felip Sánchez. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1988, 116 pàgs. Il·lustrat amb dibuixos, fotografies en color i mapes (Monografies, III).

El Centre d'Estudis de la Conca de Barberà ens té acostumat a monografies de qualitat per a plaer dels excursionistes. L'any 1983 editaven una *Bibliografia històrico-geogràfica de la Conca de Barberà*, i l'any 1986 *La Conca de Barberà 1890-1939*. Ara, *La natura i l'home a les Muntanyes de Prades* és la que pot despertar-nos més interès, perquè reuneix tot allò que necessita saber un bon muntanyenc disposat a caminar per les Muntanyes de Prades. Sempre ha estat molt més recomanable caminar per indrets dels quals coneixes d'antuvi el relleu, el paisatge vegetal, la fauna, i fins i tot la història, malgrat que sigui esquemàtica. A tots ens plau tenir a l'abast un llibre que ens ajudi a millorar els coneixements que tenim, quasi sempre elementals, i agraïm que ens facilitin la informació que ens cal per a confeccionar l'itinerari projectat. Aquest llibre té la qualitat d'introduir-nos documentadament i per especialistes en el món vegetal, geològic, geogràfic, etc., amb delectança. Amb el llibre a la mà hom no troba tan allunyades aquelles

rouredes, aquells vessants de castanyers, els carrascars, ni les brolles o les pinedes, així com tampoc els gresos, les pissarres, els pòrfirs, les argiles, etc.

El llibre és estructurat en sis capítols, que abasten des d'una aproximació a la geografia humana fins a una reivindicació raonada de declaració de parc natural. Tot el llibre posa de manifest la devoció dels autors envers aquestes muntanyes, cosa que els hem d'agrair, i ho fem ara amb aquesta ressenya i més endavant, si s'escau, presentant el treball a la nostra entitat. A la biblioteca hi ha un exemplar a disposició dels socis.

M.M.

COM HAURIEN D'ÉSSER ELS GOIGS

Francesc de P. Ribas i Pontí. Ed. Gogistes Tarragonins. 1988, 20 pàgs. Opuscle il·lustrat amb facsímils de quatre goigs.

Per gentilesa dels Gogistes Tarragonins ha fet entrada a la nostra biblioteca un opuscle de força interès per a tots aquells excursionistes interessats a obtenir una bona cultura gogista. Diguem que és un promptuari indispensable per a tenir una idea clara del que són els goigs dins la literatura poètica catalana i, no cal dir-ho, de com haurien d'ésser, segons el Dr. Ribas, que fou president dels Amics dels Goigs de Barcelona. Sembla que a desgrat de la remarcable millora assolida en diversos aspectes, encara avui els goigs podrien millorar-se si hom en procurés una realització més acurada.

D'aquest «manual» es desprèn que els goigs tenen unes regles que no es poden eludir, pel que fa al nom o títol, la festa, el llenguatge, l'extensió, el ritme, la mètrica, la rima, la música, les estrofes, els gravats, el dibuix, els ornaments, el corondell, l'orla, l'oració, el peu d'impremta, la grandària, el paper, la tinta, la impressió, la fe-

somia tipogràfica, els facsímils, les fotocòpies, els tiratges commemoratius, etc.

Una vegada llegit aquest humil treball, simple i entenedor, tots els excursionistes de casa nostra valoraran molt més aquelles edicions de goigs que respectin el criteri predicat pel Dr. Ribas, o sigui, editats pulcrament, amb el llenguatge depurat, la versificació correcta, sempre amb el gravat corresponent i musicats per a poder-los cantar, perquè aquest és el seu objecte.

M.M.

L'OURS ET LES BREBIS

Étienne Lamazou. Ed. Seghers. París, 1988.

Són les memòries d'un pastor transhumant dels Pirineus Occidentals a la Gironda. Amb un estil senzill i planer, Lamazou ens fa reviure uns temps passats, no gaire lluny en anys, però sí en la manera de viure. De quan era petit, en el seu poble d'Aydius, en una vall tributària de la d'Aspe, sense carretera ni electricitat, als temps actuals, amb carretera, llum i televisió. De quan l'ofici de pastor, a la muntanya a l'estiu i a les planes de la Gironda a l'hivern, era una cosa viva, als temps actuals, en què es fa difícil trobar qui vulgui fer-ne, tot i les millores en les condicions de vida.

Amb un punt de nostàlgia, però sense amargor, les pàgines del llibre ens informen de la vida a muntanya i de les llargues jornades de camí per arribar als seus llocs d'hivernada. Vet aquí unes pàgines que quasi són ja història.

J.M.S.A.

ELS SECRETS DEL BONSAI

José Berruezo. Versió catalana: Antoni Moll. Edicions ELFO. Barcelona, 1989, 64 pàgs. il·l. (Miniatures Selectes).

La col·lecció «Miniatures Selectes», dedicada preferentment a qüestions de botànica popular i de la qual s'han comentat altres títols en aquesta secció, ens presenta ara la darrera novetat: el bonsai.

La paraula, que etimològicament significa «arbre plantat en una safata» i correntment s'interpreta com a arbre nan, és prou coneguda actualment entre el gran públic perquè desperti interès. D'una manera pràctica, completada amb il·lustracions molt belles i adequades, el llibre ens introdueix en el coneixement, la tècnica i el cultiu d'aquests arbres i en breus capítols explica el que són, com es conreen, com es planten, estils i formes, boscos en bonsai, esperit, etc. Constitueix una manera de divulgar aquesta especialitat i fer-ne, a la vegada, un objecte apte per a un regal ben delicat.

J. Bordons

BIBLIOGRAFIA CATALANA RECENT D'INTERÈS EXCURSIONISTA

El pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques. Miquel Sanz Parera. Amèlia Romero. Barcelona, 1988. 138 pàgs. (Coneguem Catalunya, 25).

Recull de llegendes del Camp de Tarragona. A cura de Jordi Tous i Vallbé. Dibuixos d'Antoni Latre. Ed. el Mèdol. Tarragona 1989. 166 pàgs. il. (L'agulla, 1).

El rondallari català. Pau Bertran i Bros. Estudi preliminar de Josep M. Pujol. Il·lustracions de Joan Vila. Ed. Alta Fulla. Barcelona 1989. LX + 284 pàgs. il. (Arxiu del folklore català, 2).

Onomasticon Cataloniae, I. Toponímia antiga de les Illes Balears. Joan Coromines i J. Mascaró. Curial/la Caixa. Barcelona, 1989. 316 pàgs.

PEDRA-NEU

COMUNICACIONS METRO

LÍNIA-V-BADAL
LÍNIA-III-PL. CENTRE

BUS

15-54-70-72-43-56-57

OFERTA

D'ESQUÍ 89-90

CINTURÓ DE RONDA
AVDA. DE MADRID

PEDRA-NEU

PISTA:	MUNTANYA:
ESQUÍS FIXACIÓ BASTONS 17.500,-	ESQUÍS FIXACIÓ (Màx. Seguretat) PELLS DE FOCA (adhesives) 33.500,-
INFANTS:	FONS:
ESQUÍS FIXACIÓ (Màx. Seguretat) BASTONS 12.800,-	ESQUÍS FIXACIÓ SABATILLES BASTONS SALOMON 16.200,-

PEDRA-NEU

LLOGUER:

- ESQUÍS DE PISTA
- ESQUÍS DE MUNTANYA
- PELLs DE FOCA
- ESQUÍS DE FONS
- PIOLETS I GRAMPONS

POSEM SOLES VIBRAM A LES BOTES D'ESQUÍ
POSEM SOLES CUÏTES A: PEUS DE GAT I NINJAS

C/ BRASIL, 48 (CINTURÓ DE RONDA / AVDA. DE MADRID). 08028-BARCELONA
☎ (93) 330 27 74

PEDRA-NEU

GHIRARDINI: LA MARCA DE LES INNOVACIONS

LES MILLORS CREACIONS DESPRÉS DE LA RODA I EL FOC
VESTIMENTA D'ALTA GAMMA EN VENDA DIRECTA DE FÀBRICA

ANDORRA: AVDA. DE LES ESCOLES, 12
LES ESCALDES. Tel. 9738 / 21998
ELS ESPECIALISTES DEL PARAPENTE A PREUS D'ANDORRA

CHAMONIX SUD: 18, VIA AOSTA. 74400 FRANÇA
LES HOUCHES: LES MARMOTIERES. 74310 FRANÇA

DEMANEU EL CATÀLEG PER CORREU

**ELS CONSELLS I L'EXPERIÈNCIA
DELS ESPECIALISTES DE LA MUNTANYA**

H Y P A R I O N
CONSULTING GEOGRAFIC

CARTOGRAFIA DE BASE I TEMÀTICA
ORDENACIÓ DEL TERRITORI • ESTUDIS DEL MEDI FÍSIC
CONSERVACIÓ DEL MEDI AMBIENT • ESTUDIS HUMANS-ECONÒMICS

CURS A DISTÀNCIA D'ORGANITZACIÓ I PLANIFICACIÓ
D'ITINERARIS I VIATGES TURÍSTICS

PREU TOTAL 25.000 PTES. (Socis CEC 15 % de descompte)

C/ Provença, 10-12, 2n. 4a. • 08029 BARCELONA • Telèfon: (93) 239 78 20

SKI

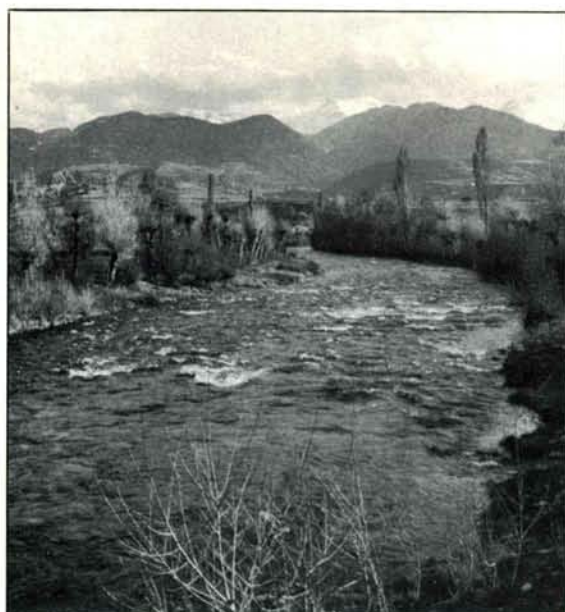

L'EQUIP
Esquís ROSSIGNOL
Fixacions SALOMON
Bastons TECNO
Botes TECNO

23.990,-

edelweiss

Gran Via, 527 (xamfrà Urgell)
Tel. 254 83 00 - 08011 BARCELONA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
CLUB ALPÍ CATALÀ

CERDANYA

ALTES VALLS DEL SEGRE

A. JOLIS i M.A. SIMÓ de JOLIS

HA APAREGUT LA NOVA GUIA CERDANYA

Agustí Jolis i M. Antònia Simó,

Del Centre Excursionista de Catalunya

UNA VISIÓ GLOBAL D'AQUESTA COMARCA CATALANA

- 52 itineraris turístics. • 98 itineraris de muntanya amb diverses variants i vies d'escalada. • 10 dibuixos descriptius. • 21 croquis de vies d'escalada. • 9 fotos en color. • 2200 topònims. • 12 mapes parcials a escala aprox. 1:50000. • 1 mapa general a escala 1:100000 a tres colors.

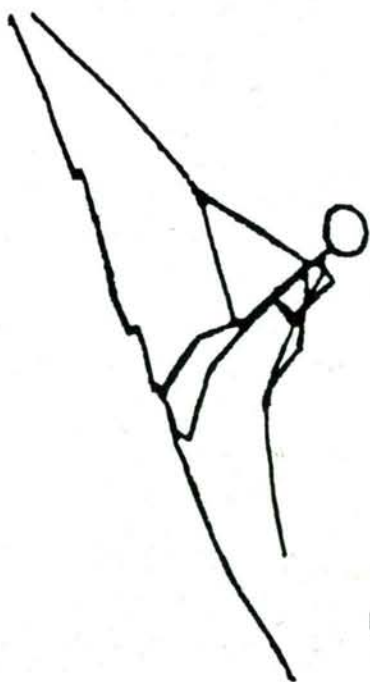
EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

Nena Casas, 73-75, 08017 Barcelona
Tel. 204 43 97, Apartat de Correus, 266

*al servei del muntanyenc,
el travessaire i l'esquiador.*

Bones Festes

**Comte d'Urgell, 95 bis - Tel. 253 50 01.
BARCELONA**

